

GÂNDIREA

ANUL XXIII Nr. 6

IUNIE-IULIE 1944

S U M A R U L:

TEHNICĂ FĂRĂ SUFLET

NICHIFOR CRAINIC: Tehnică fără suflet	249
GEORGE GREGORIAN: Poesii	254
V. VOICULESCU: Alarmă	257
VINTILA HORIA: Ultima noapte a lui Don Juan	253
GHERGHINESCU VANIA: Poesii	265
SERGIU CROȘU: Balada omului însingurat	267
ZORICA LATCU: Ectenie	269
VIRGIL ZABOROVȘCHI-FLOREA: Unei moarte	270
VINTILA HORIA: Întâlnire cu Max Mell	271
MAX MELL: Blânda toamnă din anul 45	276
ION POTOPIŢ: Balada camarazilor	277
CONSTANTIN CAMPEANU: Statuete	279
I. ALEXANDRESCU: Poesii	282
ȘT. ZISSULESCU: Peisajul	284

IDEI, OAMENI, FAPTE

GH. IFTIMIE: Orient și Occident	289
E. AR. ZAHARIA: O nouă interpretare a literaturii	293

CRONICA LITERARĂ

NICOLAE ROȘU: G. I. Brătianu: Origines et formation de l'unité roumaine	295
PAN. M. VIZIRESCU: Cezar Petrescu: 1907, romanul răscoalelor țărănești	

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Ion Minulescu, Civilizația română sătească	302
--	-----

E X E M P L A R U L 100 L E I

După o gravură din
Secolul al XVI-lea
a lui Marcantonio
Raimondi.

Poetii

au cântat

de când e lumea, și vinul și femeile. Dacă nenumărate
femei au fost muzele inspiratoare, vinul, în schimb, că-
rui se închinau poemele, era întotdeauna același: „nec-
tarul“

Dece Nectar? Pentru că acesta întruchipa, idealizate,
toate calitățile ce le poate avea un vin: aromă, buchet,
naturaletă, creând și acea subtilă stare de euforie, de in-
teligență și artă...

Astăzi numai există „nectaruri“, există în schimb Nec-
tar, dar bineînțeles

NECTAR MOTT

MOTT MONOPOL
MOTT ONE L
DRĂGĂȘANI MOTT

MOTT 1914 DEMI-SEC
MOTT EXTRA-DRY
MOTT NATURE

VINURI SAMPANII

GÂNDIREA

TEHNICĂ FĂRĂ SUFLET

DE

NICHIFOR CRAINIC

Condițiile dramatice în care trăiește capitala țării, terorizată zi și noapte de aerienii asasini americani și englezi au îngreuiat manifestările culturale și în deosebi apariția publicațiilor. Atâta vreme însă cât mai există un minimum de posibilitate, socotim ca o datorie să înlesnim continuarea acestei reviste, care a însemnat dealungul anilor un puternic stimulent de cristalizare a spiritului românesc autentic. Se vor ucide mai departe oameni fără apărare, se vor dărâma mereu clădiri, se vor nimici instituții, dar spiritul acesta nu va muri. Loviturile nu-l vor doborî, încercările îl vor căli, prăpastia deschisă a neantului îl va îndârji să trăiască mai departe.

O parte din sfântul pământ al țării e cotropită de barbarii Uralilor, văzduhul năvălit de barbarii de peste Atlantic. Asalt de jos, asalt de sus, — prilej blestemat să ne arătăm tăria și voința de a fi. Nu suntem singuri nici în suferință, nici în încredare. Suntem încadrați într-o Europă, care îndură la fel cu noi durerile facerii unei lumi mai bune. Există în cuprinsul ei popoare, care sângerează și mai greu decât noi; și există popoare arcuite gigantic în voința de a birui, ce ne pot sluji drept pilde înălțătoare. Să lăsăm pe amicii Englezilor și pe admiratorii Americanilor să se entusiasmeze de vederea zburătorilor „liberatori”, cari vin călare pe norii cerului să le fluture batistele în semn de duioasă prietenie. Să lăsăm pe uneltitorii Sovietelor să delireze de bucurie că pământul Moldovei a fost pângărit, și să ne uităm mai ales la acești Germani, cari întrupează mai presus de oricine conștiința, demnitatea și eroismul european. Ei sunt pretutindeni în Europa, zid de apărare la marginile ei. Ei sunt aici lângă noi, apărători împreună cu soldații noștri ai pământului nostru și ai continentului întreg. Germania a suferit nemăsurat mai mult decât România. Aproape nu e familie să nu aibă un doliu, aproape nu e viteaz pe imensul ei front să nu ducă cu el ecoul unui dezastru de-acasă. Și cu toate acestea, armata ei continuă să fie, printr-o îndârjire supraomenească, pavăza Europei și scutul nostru, alături de soldații noștri.

Am ascultat și eu în ultimul timp, la radio, „vocea Americii” și tam-tamul Londrei, într-o românească atât de iudaic gargarisită încât ar fi de ajuns s'o audă ca să-l pună în gardă pe orice Român conștient. Glasul acesta, care răsună pretutindeni și căruia nu i se răspunde din partea ceastălaltă decât cu cântece pițigăiate de lăutari, ne asmută fără încetare să ne predăm Sovietelor și să ridicăm armele împotriva Germanilor, cari stropesc cu sângele lor pământul Moldovei, apărându-ni-l! Sunt, poate,

mii și sute de mii de oameni îndurerăți și naivi, cari își otrăvesc zilnic auzul cu aceste îndemnuri la ticăloșie și la catastrofă națională. Și mă gândeam că o țară, în asemenea împrejurări, nu se apără numai cu armele de pe front, ci totdeodată cu tăria masivă a spiritului, ce trebuie să stea îndărătul frontului, hrănindu-l cu voința de a birui și de a fi cu orice preț. Când omul din mulțime, necăjit și strâmtorat, e pradă neconținută acestor ispitiri diabolice, mușenia din partea noastră nu e semn nici de bărbăție, nici de superioritate, și nici de orientare. Pe culmea deciziei, legile războiului pretind dela noi toți viața sau moartea, ceea ce e tot una. Căci astăzi nu e în războiu numai soldatul de pe front, ci poporul întreg, dela bătrân până la copil, iar țara toată sub focul bombardamentelor, a devenit câmp de luptă. Teroarea e intensă în măsura în care nu ne putem apăra împotriva focului prăvălit din nori, dar cu atât mai necesară e tăria de spirit, care să fortifice și să activeze răbdarea tuturor. Precum în timp de pace avem nevoie de conducere pentru a trăi, tot astfel în războiul integral, în care suntem încheștați, avem nevoie de conducere pentru a muri și a birui. O țară cu sufletul predat dela întâia încercare grea zadarnic și-ar mai trimite luptătorii pe frontul propriu zis: ei s'ar duce acolo infectați de defaitismul interior.

* * *

Intr'adevăr, în istoria omenirii n'a existat până acum un astfel de războiu. Cu excepția faimoaselor năvăliri barbare, care rămân o plăcintă cu brânză față de teroarea aeriană, războaiele de până ieri, indiferent de mobilul lor, indiferent de momentul inițial totdeauna discutabil, se purtau în marginile cavalerismului, oricât de dure ar fi fost. Se războia armată cu armată, adică voinicia unui popor cu voinicia celuiilalt în luptă dreaptă. Atingerea omului neînarmat, a populației civile, era socotită ca o nedemnită în stare să facă pe săvârșitorii unor asemenea crime de răsul lumii întregi. În această privință, războaiele evului-mediu, ale „barbarului“ ev mediu, cu simțul onoarei cavalești dezvoltat până la maximum, erau cam ceea ce sunt astăzi întrecerile din arenele sportive. Peste toate grozăviile prin care a trecut sau pe care le-a deslănțuit, lumea europeană, sub înrăurirea creștinismului, a păstrat totuși o regulă de omenie față de adversarul neînarmat. *Revoluția introdusă de Anglo-americi în arta sinistră a războiului e abdicarea totală dela orice umbră de cavalerism.* Boxerii reprezintă brutalitatea cea mai cruntă în lumea sporturilor, dar un boxeur nu e în stare să atace pe ur. „profan“, care l-a jicnit: îl oprește superioritatea artei sale și demnitatea profesională. Deși boxul e o sălbăticie gustată până la leșin de publicul anglo-saxon, morala lui specială a rămas inaccesibilă războinicilor veniți de peste ocean. Din punct de vedere etic, un cretin care mânuie pumnul în arenă e superior oricărui soldat anglo-american. Boxeurul luptă împotriva unui adversar pregătit ca și el. Armata anglo-americană, neisbutind să lupte împotriva vreunei armate europene, și-a descoperit adversarul în lumea necăjită a orașelor și satelor noastre. De sus, dela câteva mii de metri, omul nu se vede; el devine o abstracțiune. Se văd numai acoperișurile caselor ca niște pete ce indică pe fața pământului aglomerări de vieți omenești. Aviatorul, erou cu contract în regulă, își lasă bombele ca o vacă indiferentă dacă resturile rumegușului ei au căzut pe crini sau pe trandafiri. Miile de colibe și de palate de temple și de biserici, zecile de mii de oameni cu totul desarmați, cari rămân țândări în urma stolurilor de bombardiere, se anunță apoi triumfal ca „obiective militare“ atinse. La cinismul acesta bestial cum n'a existat bestialitate pe lume se reduce eroismul anglo-american. Dela un capăt la altul, văzduhul Europei e străbătut de bondarii

uriași ai morții. E o lume cu totul nouă, o mentalitate cu totul nouă pe care poate nimeni dintre noi n'a bănuțit-o. O mentalitate de om care nu mai e om și pentru care omul nu mai e om în sensul religiei, al culturii și al civilizației. Războiul aerian, purtat de Anglo-americiani, revelează o lume *subumană*, ce nu are precedent decât probabil în preistorie, așa cum și-o imaginează transformiștii și evoluționiștii. O lume, căreia îi lipsește nu numai sensul legilor dumnezeiești ale vieții, dar și simțul valorilor create de spirit cu trudă de milenii. Citeam până deunăzi ciudățeni din viața americană culminând în bandele de gangsteri, formațiuni incredibile, imitate după uriașele organizații tâlhărești din China; romanele scriitorilor de peste Atlantic ne desvăluiau taine bizare din subteranele vieții publice a noului continent. Și totuși nu ne venea să credem că e vorba de o lume sălbătică până într'atâta, în strălucirea confortabilă a civilizației sale, încât existența să se reducă pentru ea la un biet succes material cu sacrificarea a tot ce este omenesc în om. Țara mașinilor a produs un om mecanizat, care se ignoră pe sine însuși cum își ignoră semenii. Frenezia tehnică l-a redus la o viață de senzații epidermice, neîngăduindu-i răspasul ca aceste senzații să se modeleze în bogăție lăuntrică a spiritului. Americanul e omul care și-a pierdut sufletul și e cu neputință să-l mai găsească în atmosfera exasperantă de civilizație materialistă. Singură cultura cu generoasele ei valori ideale, cu adâncirile ei în abisul inimii, cu zborurile ei în infinitul cugetării ar fi fost capabilă să facă un om din ceea ce tehnica mașinistă a făcut un monstru modern. Cultura însă, în gloriosul și nobilul sens al tradiției europene, e cu neputință să se desvolte într'o lume fără tradiții spirituale, unde sgârșie norul ține locul catedralei gotice sau al domului italic, unde cinematograful ține locul teatrului și al picturii, unde jazzul ține locul muzicii, unde catastiful ține locul filosofiei, unde viteza ține locul contemplației și al poeziei și unde sectele isterice țin locul creștinismului, iar gangsterismul locul moralei publice. Civilizația americană nu și-ar găsi leacul decât în propria ei prăbușire. E imposibil ca monstrul pe care l-a produs să priceapă ceva din spiritul european. Am văzut cândva o ceată de Americani la Paris, în Domul Invalizilor; stăteau roată în jurul mausoleului lui Napoleon, spărgeau în dinți alune și aruncau cojile pe marmura sub care zace cel mai mare erou al Europei de ieri. Aceleași brute cocoțate în văzduh de mașinile lor aruncă azi bombele distrugerii pe monumentele sacre ale Europei. Eroismul lor e un contract de muncă și atâta tot. Țara, care deține aurul lumii, îi plătește bine pentru această aventură mecanică. După distrugerea mânăstirii Monte Cassino, care însemnează pentru catolicism aproape ceea ce însemnează Muntele Athos pentru ortodoxie, America oficială declarând că o plătește cu aur dovedea, în uimirea lumii întregi, totala ei lipsă de aprehensiune pentru ceea ce numim cultură europeană. Numai monștrii sălbatici ai unei civilizații exclusiv tehnice sunt în stare să conceapă răscumpărarea în bani a minunilor făurite de geniul european odată pentru totdeauna și nimicite de ei pentru deapurarea. Aproape nimic din capodoperele distruse nu se va mai putea reface, dar Europa n'are să piară; și din memoria veacurilor viitoare nicio putere de pe pământ nu va mai putea șterge barbaria cu care Anglo-americii pustiesc acest continent, care e vatra culturii omenești. Pentru mentalitatea de care vorbim e iarăși foarte semnificativ faptul că, pe când altădată o simplă restricție impusă la noi vreunei secte anarhice de proveniență anglo-americană, sau o simplă palmă aplicată de jandarm vreunui răufăcător evreu stârneau colosale proteste de presă și curente de indignare publică în țările acestea, azi nici zecile de mii de morți nevinovați, nici dărâmarea monumentelor celebre nu emoționează pe nimeni nici în Anglia, nici în America. În Italia, fiecare bombă distruge o capodoperă fără ca nimeni să articuleze un cuvânt de indignare. Și doar Italia e țara cea mai cunoscută în Anglia și în America,

fiindcă droaie nesfârșită de gurăcască veneau deacolo s'o admire. E un consimțământ anglo-saxon unanim, o complicitate criminală în această tentativă de pustiire a Europei, care ne dovedește ce prăpastie de netrecut există între unii și alții.

Fenomenul european e un complex de cultură și de civilizație, uneori despiciat în sine de excesele epocale ale uneia sau alteia dintre părțile componente, dar oricum armonios în ansamblul istoric al apariției sale. Fenomenul american e un simplism de civilizație mecanică. Cultura singură umanizează pe om; și spiritul european, în cea mai nobilă strădanie a lui, a năzuit la umanizarea omului, la preponderența sufletului asupra materiei. Civilizația desrădăcinată din straturile sufletești ale culturii desumanizează și materializează ființa omenească. Excesul tehnicii americane a abrutizat-o și a făcut din om un sălbatic și un monstru modern, precum pe o scară mai primitivă l-au fabricat Sovietele. Am putea spune că, după cum omul european e modelat de cultură, omul american și cel sovietic e fabricat de civilizația materialistă. Roboții mecanici, alcătuiți din piese metalice în care nimeni nu poate turna un suflet, nu sunt numai o glumeață fantazie industrială, ci un simbol sinistru al barbarului produs de mașină. Nu e deci de mirare că, din Apusul american și din Răsăritul asiatic, nimeni nu mai înțelege spiritul și idealurile Europei. Războiul ce se duce împotriva ei e războiul civilizației materiale împotriva culturii spirituale.

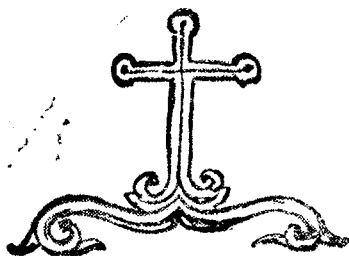
Nu știu ce profet ar putea bănui aspectul pe care îl va avea mâine, după sfârșitul pustirii, viața europeană. Arma aeriană însă, care din nenorocire va rămâne arma viitorului, va impune acestei vieți modificări însemnate. Dacă cele mai crunt lovite de bombardamente sunt marile aglomerări orașenești, e posibilă o dispersare în întindere a orașelor pentru a le feri să fie ținte în plin ale atacurilor de sus. O imaginație aprinsă de groază ar putea născoci o arhitectură și o urbanistică nouă, care să clădească orașe subpământene, — ceea ce ar însemna o întoarcere în stil mare la bordeiul primitiv. Oricum însă, experiența pe care o face lumea europeană, părăsind aglomerațiile citadine și refugiindu-se la țară, ne dă, poate, o indicație mai sigură asupra aspectului vieții de mâine. Dispersarea pare mai naturală decât îngroparea în pământ. Din acest fenomen ar putea câștiga enorm de mult viața rurală. Satul a ajuns în momentul de față la o prețuire, pe care n'a avut-o niciodată în istorie. E încă primitiv și incomod pentru orașeanul obișnuit cu confort, apă curgătoare, calorifer și lumină electrică. Dar acestea sunt lucruri ce nu mai constituiesc secrete pentru tehnica inginerescă. Pământul larg oferă spații variate pentru așezările industriale izolate unele de altele. Agricultură poate exercita o atracție binecuvântată pentru cei obișnuiți azi cu viața citadină. Distanțele nu vor mai exista mulțumită rapidității mijloacelor de comunicație, ce se vor intensifica după războiu. Mutând confortul modern la țară, viața rurală ar căpăta un aspect civilizată și țara întreagă ar deveni un oraș în împrăștiere. S'ar putea spune că aceasta ar însemna moartea satului. Poate da și poate nu. Civilizarea satului nu înseamnă neapărat moartea, ci transformarea lui în sensul îmbunătățirii. Binefacerile tehnicii și științei vor aduce un plus de vitalitate în popor. Afară de aceasta, satul are un spirit puternic și natura posedă puteri de transformare chiar asupra celor ce vin cu intenții de a o domina. Refugiul la țară e refugiul în sânul naturii, care regenerează și armonizează compoziția psihologică a omului. Din orașeanul abstractizat și unilateralizat ea face un om concret și deplin. Intreaga viață a poporului ar deveni astfel o fuziune intimă între cultură și civilizație, lucruri care chiar în Europa începuseră să înfățișeze caractere contrastante. Orașenizarea satului și ruralizarea orașului ar duce

pe nesimțite la dispariția distanțelor sociale, din care se nasc azi gravele conflicte în sânul aceleeași națiuni.

De altfel, decongestionarea orașelor e în Germania un principiu de politică național-socialistă, afirmat înainte de izbucnirea războiului. Motivele erau de ordin social și biologic. Războiul aerian, cu groaznica lui calamitate năpustită asupra orașelor, va avea ca urmare intensificarea acestui proces de aerisire a sufocantei vieți citadine și de însănătoșire a rasei. Omul cu nervii zdruncinați de infernul luptei își va găsi calmul mai degrabă în pacea naturii decât în vacarmul orașului.

În România, care se frământă mai solidară ca oricând cu suferința și aspirațiile Europei, trecerea aceasta, forțată de prevederea viitoarelor nenorociri, ar putea fi înlesnită mult de stadiul de dezvoltare în care ne găsim. Orașul românesc, poate cu excepția capitalei, nu e simțitor diferențiat de satul românesc nici în ce privește confortul și nici în ce privește mentalitatea. Târgoveții noștri sunt în majoritate întâia sau a doua generație de țărani. Reîntoarcerea în natură ca lucrători industriali, ca meseriași, ca negustori, ca mici fermieri, ar fi un proces de ușoară readaptare, o reînviere a fondului lor rural ancestral. Mai cu seamă în țara noastră, unde satele nu cunosc decât foarte puțin din binefacerile civilizației, această operă condusă sistematic de împrăștierea a esenței orașului ar constitui o adevărată înflorire a vieții rurale, un salt considerabil din starea de primitivism, în care zac încă regiuni întinse. Dacă tendința dominantă a vieții românești era absorbirea satului de către oraș, problemele ce se vor pune după acest războiu al marilor ruine ne vor sili să promovăm, dimpotrivă, absorbirea orașului de către sat, nu în sensul unor noi aglomerări, ci în sensul unei chibzuite împrăștieri a civilizației pe toată fața pământului românesc.

Tradițiile de cultură, ce stau la temeliea fiecărui popor european și intimitatea cu natura și cu duhul pământului ar feri omul de primejdia, pe care o reprezintă o tehnică dezvoltată unilateral. Diformând pe om și anexându-l mașinei, această tehnică a atins în războiul actual o culme a rătăcirii și a nonsensului: civilizația a creat orașele, civilizația nimicește orașele depe fața pământului. Dacă Europa ar ajunge în viitor să fabrice monștri de tip american, atunci misiunea ei se va fi terminat și nimic de nădăjdui într'o lume mai bună n'ar mai rămâne. Geniul ei e geniul plinătății și al armoniei. Numai din adâncul ei de experiență și zestre multimilenară mai poate răsări omul desăvârșit, care să fie model popoarelor pământului. Suferința apocaliptică, pe care o îndură din toate părțile, o va duce poate mai curând decât am crede la conștiința profunde sale diferențieri față de celelalte continente, care îi vor nimicirea și la o dinamică unitară a misiunii pe care o are de îndeplinit în lume. Căci nenorocirea, ce bântuie omenirea contemporană, nenorocire pe care numai spiritul european o poate lecu, e civilizația fără cultură sau tehnica fără suflet.

P O E S I I

DE

GEORGE GREGORIAN

ȚARA DIN BASME

Povestea e slovă de pagină grea
De pe când viscolea
Prăpădul de neamuri din goană de șei.
Și 'n câte popoare hotaru-și vânără,
E pe-aici, pe aproape, o țară
Cu vatra de veacuri în granița ei.
O țară ispită nomadelor gloate,
Cea mai frumoasă între frumoase,
Cea mai gătită din toate
In purpura vremii vijelioase,
In stropi de rubine și'n salbă de oase.
Sângele ei talaz în furtună,
Fulgere scrise mândrul ei nume!
Dar cine 'ndrăznește să spună
Că poate fi alta când una-i pe lume?

In țara aceasta legată 'n temei
De plug, de icoane și lucii oțele,
Vibrând-o cât toată întinderea ei
Roește risipa de soare și stele
Pe sclipetul apelor,
Pe freământul frunzelor,

Pe cutele frunților,
Pe ochii ce tind în spre cer tot mai sus,
Ochii senin înfloriți de Isus.
Tărâm dintr'un basm e țara aceasta !
De-o 'nfipseră colții, de-o arse năpasta
Rămase acelaș chilim din poveste.
Tot drumul dintr'insa e-un hrisov până 'n creste,
Tot zidul e-o stâncă din hăuri bătrâne.
Văile ei le străbat de milenii
Feți frumoși din cosița Ileenii;
Apele ei sunt leagăn de zâne,
Iar munții pe vremuri spinări de bejenii
Azi urcă palate cu turnuri pe cer
Și'n fiecă pisc un străjer,
In brazdele-i trase pe hoit de noroade
Nu clipa, vecia dă roade.
Și 'n verdele codrilor nu vântul răsună,
Baladele cântă din frunza străbună !

Cât haos de holde în aur o 'neacă,
Cât soare o 'mbracă,
Cât foșnet, cât sunet o tremură 'n graiuri
Din corul de grâne și-amvonul de ramuri,
Cât sbucium o stoarse în rouă pe plaiuri,
Cât chiot îi strânse comoara de flamuri,
In câtă mândrie
Se'ndură și 'ndură când drumul o 'ndoaie,
Cât iureș de inimi o țesu trăinicie
In coaje de-opincă și'n floare de iie,
Cât suflet frământă și'n azimă-l tae
Și'n cât voinicește
Iși duse destinul ce-i scapără 'n nume,
Toate o fac — și inima-mi crește —
Frumoasă, cea mai frumoasă din lume.

CONFESIUNE

Pentru cât umblet spre zări am deschis,
Pentru cât sânge am ars în tipare,
N'am întâlnit în sgomotul mare
Nici un auz, nici un suflet de vis
Frate să-mi fie și 'mbrățișare.

Singur am mers sub cerul pieziș,
Prin codrii de păclă întruna mai grei
Cu joarda de gânduri fierăstruind luminiș.

Și nimeni nu-mi spuse din tolăniții'ntre ei:
„Odihnește-te-aici!”
Toți se'nchideau în ochii lor mici.

Și anii mei dârji — azi rosturi de șubă —
Inhămați la mărunta hulubă,
Acolo'n adâncu-mi, apunând costelivi,
Pe rând îmi căzură ca niște bețivi
Uitați într'o mucedă hrubă.

Oi fi fost rămășiță dintr'un neam de iloți
Că'n toate am fost unul cu mult mai puțin
De cât orișicare un altul din toți.
Că'ntruna, pe când opinteam un destin,
Praful din vânt călărind spre senin,
Spre-albastrele oaze,
'Trecu peste mine în mantii de raze.
Ca piatra călcată am stat sub toți pașii
Din dosul parăzii privind condeiașii.

Și iată, m'apropii de granița somnului.
De-alungu 'nserării ce pânda-și aține
Merg cu ecouri în stol după mine,
Merg în spre vama cu paznicii Domnului.
Și paza bălae cu-argint pe tunici
Va fi să mă 'ntrebe ce spor, ce prinos
Aduc în valiza trăirii de jos.
Și cum voi rămâne tăcând ca pe-aici,
Arhanghelii — strajă ai porții de veci —
Desnodându-mi din sfori de poteci
Strânsura legată'n pachete sumare,
In tot învelișul, din coală în coală,
Vor da peste inima-mi goală,
Așa cum am pus-o sub cap, la plecare.

1939

A L A R M Ă

DE

V. VOICULESCU

E toamna lumii. Relele stau coapte,
Păcatul, gras, rodi ciorchini, la fel;
Culegătorii taie zi și noapte
Și-asvârle 'n teascurile de oțel.

Al tău sunt, Doamne. Cum mă vei culege?
Cu mână lină ori cu-o bombă 'n plin?
De sub dărâmături îmi vor alege
Un braț, un deget, poate mai puțin.

Praf și puzderii triste mădulare,
Podoaba ochilor, chenarul gurii...
Nu le-aș mai cere, nici nu le reneg:

Unicul gând, sus la Înfrățire
Din cataracta spaimelor și-a urii,
Să-ți pot aduce sufletul întreg.

ULTIMA NOAPTE A LUI DON JUAN

DE

VINTILĂ HORIA

In pădure căzuse liniștea, odată cu soarele care mai pâlăpâia încă printre trunchiurile cenușii, ca un jăratec părăsit. Câteva clipe Sigrun îi auzise parcă sbuciumul stins, apoi fructul roșu se scufundase cu încetul după creasta dealului și lăsase în urmă numai liniștea aceasta uriașă, care năvălea peste pădure, peste viile de pe coaste, peste trupul neliniștit al orașului din vale, ca o apă nevăzută, ca sufletul reînviat al unei inundații de demult. Din toată drama amurgului nu mai rămăsese decât umbra înspăimântată a acestei tăceri și o dungă sângerie peste locul unde se 'necase marea corabie a zilei. Și mai rămăsese ceva, rătăcind printre frunze în înfrigurata înserare de toamnă, bătută de gândurile ei obișnuite, purtând, pe fruntea obosită de aripile prea grele ale părului negru, ca o lumină suferindă venind dinăuntru, mai rămăsese femeea aceasta în mijlocul pădurii. Nu mai era tânără, însă își păstrase în trăsături urmele clare ale frumuseții de demult. Părea portretul unei femei tinere din alt veac, din ale cărui culori vremea își sorbise treptat numai tonurile tari, păstrând neclintite și vii liniile esențiale ale vieții de atunci. Adunată în pasiunea ei pentru marele actor, lăsase să treacă clipele pe lângă ea, fără să le bage în seamă, așa cum privești în serile de iarnă ninsoarea prin fereastră, fără să o simți, ghicindu-i numai, împrejur, căderea catifelată și inofensivă. Era o imensă singurătate, pășind, grea de anotimpul târziu al vieții, prin imensa singurătate a naturii. Două înserări cenușii și pasionate, cuprinzându-se una pe alta, împlinindu-și reciproc destinele, oboșite de culori și de clipe, așteptând fiecare răsăritul unui soare sau al unui suflet stins cândva.

Orizontul rămăsese fără lumină. La marginea norilor un albastru sticlos lăsa să răsară ochiul tremurând al primelor stele. Iar jos, departe, luminile orașului tremurau prin ceața subțire, de-o parte și de alta a marelui fluviu. În pădure venise întunerecul, sprijinit de copaci, tăcut și recel, ca un bolnav bătrân fugit dintr'un spital cu paturi negre și cu morți chinuite, amețit de oboseală și de frig.

Sigrun cobora fără grabă. Intunerecul nu o speria. Il sorbea cu patimă, odată cu aerul și-l simțea în piept, mai greu decât lumina zilei, mai umed și mai tare, ca o cerneală cu gust de otravă. Lângă un bust singuratec se opri să se odihnească. Incercă

să descifreze literele de pe soclu, însă vântul și vremea astupaseră semnele din piatră. Un bust fără nume, ca viața ei. O jumătate de statuie necunoscută, împietrită într'un gând care-i justifica fiecare clipă, însă care nu-i dădea curajul de a spune că a împlinit hotarele întregi ale unei vieți. Zâmbi și porni mai departe, pe cărarea cunoscută, către oraș.

* * *

În fața teatrului șuvoiul de oameni curgea către cele trei intrări luminate și dispărea înăuntru în valuri tot mai dense și mai colorate. Această reluare a lui „Don Juan“, după atâția ani dela moartea actorului care crease aici unul din cele mai grele și mai adânc omenești dintre personagiile scenei, atrăgea un public enorm, curios să-și reînvie emoțiile de odinioară și să adune imagini noi, bune de retrăit în clipe de singurătate. Din chipul noului Don Juan din seara aceea, miile de oameni care se grăbeau acum să-l audă și să-l vadă, vor gusta cu încetul, seri de-a-rândul, ani de-a-rândul, așa cum copiii păstrează ceasuri întregi între degete o acadea colorată, de ale cărei dulci senzații nu se mai îndură să se despartă.

Sigrun trecu strada și se avântă în șuvoiu. Între trupurile parfumate care o înconjurau, între rochiile de tafta și fracurile negre care foșneau între ele ca niște aripi de uriașe insecte, pășea încet, sprijinindu-se, când în dreapta, când în stânga. de zidurile mișcătoare și moi care o duceau mai departe, printre oglinzi, printre pereți de catifea roșie, printre buchete de flori albe odihnind în mari vase de marmoră. Când ajunsese la locul ei din lojă căzu întunecul brusc peste oameni, ca și cum în locul candelabrului din tavan s'ar fi făcut o gaură prin care năvălise toată besna nopții de afară. Apoi, la poalele cortinei se aprinseră lumini grăbite și cele două aripi de catifea albastră fâlfăiră în lături pentru a umple ochii spectatorilor de soarele galben al unei Andaluzii fantastice. Câteva clipe Sigrun nu auzi nimic. Între scenă și trecutul ei, sufletul i se zbătea speriat, ca un liliac surprins de lumină între două geamuri fără scăpare. Apoi cuvintele de pe scenă o izbiră în plin și liliacul speriat se rostogoli în urmă în cealaltă seară a lui „Don Juan“.

Îl întâlnise prima oară la biserică, între vibrațiile multicolore ale vechiului lăcaș gotic de lângă apele fluviului. Un necunoscut se așezase alături de ea și încremenise cu capul în mâini într'o rugă tăcută dar plină de sbucium, care-i tremura din când în când șuvițele de păr castaniu. Ruga lui era una cu lungile suspine ale orgei, cu lumina cadentând colorată prin înaltele vibrații, cu ceva din vântul pur care înfiora afară apele fluviului. Omul acela se ruga pentru o împlinire, cuvintele lui dinăuntru râvneau înfăptuirea unui mare vis, așa cum lumina și vântul trăiau în clipa aceea pentru verdele perfect al frunzelor și pentru culorile florilor. I-ar fi dat un nume de sfânt, însă îi era teamă, lângă sbuciumul omenesc al frunții de alături să nu păcătuiască. I-ar fi dat un nume de om, însă îi era teamă de sufletul ei, de trupul ei poate, înclinat prea tare către necunoscutul în rugă.

Când lumina se șterse din vitralii, suptă de norii nevăzuți, necunoscutul se ridică, își îndreptă sprinten mijlocul obosit și cu un gest brusc își azvârli la loc șuvițele de pe tâmple. Era înalt și rece. În biserică se făcuse frig. Vitraliile întunecate își pâliseră culorile și pe ușă pătrundea parcă de afară curentul rece al fluviului.

— Hai, vino! Ne-am terminat ruga amândoi.

Glasul lui o zdruncină ca o spaimă cumplită și, fără cuvinte, o înalță lângă el și o sili să-i păsească alături printre valurile stridente ale orgei, printre cioburile vitraliilor risipite pe jos de năvala proaspătă a soarelui.

Au mers așa, unul lângă altul, fără să vorbească, fără să se privească. Ea simțea numai cum omul acela îi era tot mai aproape, cum se lăsa cunoscut și iubit, ca un anotimp, ca o mută noapte cu lună. Îl simțea alături ca pe o torță în mers, umplându-i mădularele de vibrația aprigă a sufletului, transmitându-i, încetul cu încetul, sbuciu-mul subtil al flacărei lui. Pe un pod, departe, se opriră. Abia atunci, suspendați deasupra apelor galbene, se priviră. Culoarea ochilor lui, Doamne, care era culoarea ochilor lui? De câte ori încerca să și-i aducă aminte vedea numai o sabie cenușie, trecându-i pe dinainte reflexul iute al unui soare de Nord. Atât. Cenușii sau verzi, căprui sau violeți, din toate câte ceva și totuș altfel. O culoare pe care nu o putea vedea, nici închipui. O dureau însă ochii când își amintea luciul aprins al lamei de spadă.

— Cum te cheamă? o întrebăse.

— Sigrun...

— Câți ani ai?

— Nouăsprezece...

Un răs ușor îi deschise buzele.

— Parcă n'am avut niciodată în mână banul de aur al acestor ani. Spune-mi, te gândești vreodată la tinerețea dumitale?

— Nu...

— Ar trebui totuș să te gândești în fiecare clipă la asta, să trăiești într'o beatitudine continuă, să nu irosești nimic din timpul acesta care acum e al dumitale iar mâine va fi al altora și din ce în ce mai departe. Uite, eu aproape nici nu-mi mai aduc aminte, sau, mai bine spus, amintindu-mi retrăesc parcă întâmplări dintr'o carte cetită mai de mult sau povestite de cineva. Mă apucă uneori o disperare cumplită în fața apei acesteea care trece prin noi, fără oprire și fără întoarcere.

Îi luă mâna, fără nicio sfială și-i privi degetele pe rând, cu atenție încordată, apoi palma cu liniile vieții tăiate timid în pielea roză. I-o așeză pe balustrada de fier a podului și-și puse alături mâna lui.

— Privește cu băgare de seamă. Intre mâna asta colțuroasă, aproape cafenie, cu riduri săpate în ea de fiecare mișcare silită, de fiecare bătae de inimă — cu pete de osteneală, cu vinele aspre ieșind de sub piele ca niște drumuri de cârtiță și între mâna asta în care viața bate la ceasul cel mai potrivit, stau anii cari ne despart. Știu eu? Zece, douăzeci, un veac... Am trăit în atâția oameni, încât ar trebui să țin aici un pumn de oase, o mână de schelet.

Ea îl privi cu mirare.

— Cum în atâția oameni?

Și-și trase mâna cu sfială, de lângă a lui.

— Am fost de pildă Cezar, Richard al treilea, Napoleon, Hamlet, am fost sân-geros, pățimaș, avar, îndrăgostit. Am ucis și am fost ucis în nenumărate rânduri, iar diseară voi fi Don Juan și voi cădea în infern, pentru blestemățiile mele, sub pumnul fatal al cavalerului de piatră. Înțelegi?

Sigrun privi repede spre fruntea umbrită de șuvițele castanii și-l recunoscă dintr'odată.

— Werner Bell?

— Werner Beli

Își spuse numele, trist, ca pe cel mai neînsemnat dintre cele celebre pe cari le rostise adineaori și care erau toate ale lui.

Mergeau acum pe străzile orașului, prin căldura dulce a amiezii de Martie.

— Nimeni nu duce poveri mai grele pe umeri ca actorul. Nimeni nu trăiește

într'o viață în chipuri mai ilustre și mai multilaterale ca el. Dela Cezar la Napoleon în istorie sunt sute de ani. În sufletul nostru nu e decât o treaptă, iar pe chipul nostru numai o altă mască. Și totuși nimeni nu e mai muritor ca noi: Hamlet e veșnic pentru că zeci de Werner Bell îi dau în fiecare seară viața lor. Peste câțiva ani Hamlet va fi același iar eu nu voi mai fi deloc. Iată de ce mă doare tinerețea pierdută și mi-e groază de golul care vine. Ți-e greu să mă înțelegi, nu-i așa? Lucrurile astea abia peste ani le vei putea pricepe, abia atunci când vei fi având mai mult în urmă decât înainte.

Ea îl privea și îl adora mută, cu toată forța anilor ei puțini, dar și cu tot sufletul care nu mai arsese până atunci cu asemenea flacără. Se despărțiră fără cuvinte.

Așteptă să treacă dupăamiaza în fereastră, privind fără să vadă nimic din sbuciumul luminii de afară, fără să poată gândi, turburată până în adâncuri de amintirea proaspătă a omului aceluia. Ii reveneau în minte fragmente din vorbele lui, încerca să lege una de alta imaginile repezi care-i alergau pe dinainte, însă totul se risipea ca o fugară adunare de nori și nu-i rămânea limpede de cât fruntea înaltă cu o șuviță castanie tremurând într'o parte. Abia când amurgul osteni culorile străzii, se ridică dela geam, se îmbracă în rochia lungă și albă de seară și ieși.

În fața teatrului se opri și privi afișul. *Don Juan. . . . . Werner Bell.* O bucurie imensă, ca o primăvară pe care abia atunci o simțea, îi prinse inima în tictacuri repezite. Găsi un bilet în rândul al treilea și intră în sală odată cu primii spectatori. Până la ridicarea cortinei nu făcu decât să citească atent cele câteva litere din fruntea programului: *Don Juan. . . . . Werner Bell.* Nu se desmetici de cât târziu, pe la mijlocul actului întâi, după ce Don Juan ucide pe tatăl propriei sale iubite. Căci până atunci privise fără să înțeleagă nimic, încercând cu disperare să smulgă de sub masca eroului de pe scenă trăsăturile omului de azi dimineață. Însă Werner Bell nu mai exista. Se topise în ființa demonului superb care ucidea pentru a-și face loc setei cumplite care-l ardea ca o boală. Abia când, o clipă, chipul lui Don Juan se întunecă, lângă mortul bătrân dela picioare, Sigrun îl recunoscuse. Trăsăturile erau ale lui iar ochii aceia cu luciul de spadă scânteiară trist până în ochii ei. Apoi iar nu înțelese nimic, nu simți nimic. Căuta, nu asculta. În auz nu-i ajungeau decât sunetele vocii lui, fără cuvinte, fără silabe, ca o melodie care contenea, reîncepea, mai dulce sau mai aspră, după lumina ochilor. Sfârșitul o prinse cu lacrimile pe obraji pentru pedeapsa grozavă a tragicului îndrăgostit, condamnat pe vecie la flăcările chinuitoare ale infernului.

Se îmbracă și ieși în grabă, ocoli clădirea rotundă a teatrului, trecu prin fața lojei portarului și se opri abia târziu, undeva printre culise, nedumerită, neștiind încotro, neîndrăznind să scoată vreo vorbă în lumea necunoscută în care pătrunsese aproape fără voce. În fața ei un balcon de lemn lângă un trunchiu de palmier, un grilaj de carton lângă un tufiș de hârtie, o poartă deschisă spre un orizont de pânză albastră. La începutul universului, când Dumnezeu nu pusese încă ordine între lucruri, lumea arăta probabil la fel: niște culise în care mâna regizorului nu intervenise încă. Câte o lumină se stingea în câte un colț, ca un ochiu care-și întorcea privirea în altă parte.

— Aici erai?

Tresări speriată. Don Juan, în costumul alb din ultimul act, cu spada pe șoldul stâng, cu picioarele lungi în ciorapi de mătase, cu pieptarul scânteind, însă cu vocea cunoscută de azi dimineață, o privea din umbră, aproape de ea, tot atât de aproape ca unul din gândurile ei.

— Te-am așteptat până acum în cabină. Ia loc, te rog.

Se așezară pe o bancă, sub palmierul de pânză. În jur nu mai era nimeni. Sus de tot, printre falduri galbene mai rămăsese aprins un bec, ca un soare aproape mort, apunând obosit, pentru ultima oară, printre norii unei lumi în destrămare. Din întunerecul îndepărtat care o înconjura, desluși o statuie de cavaler călare pe un cal alb și un sfeșnic de alamă în care scliffea o rază din becul de sus. Peste sâmburele acesta de lumină i se închiseră pleoapele și-i rămase dureros în ochi de-alungul clipelor lungi ale sărutului. Când îi redeschise, regăsi lumina în ochii lui Don Juan, de-asupra ei, în locul soarelui galben care apusese cine știe de când, printre pânzele nemișcate ale norilor. Auzi doar un „vino“ șoptit, sau nu auzi nimic. Se simți culeasă de pe bancă și purtată prin întunerec, apoi așezată și cuprinsă cu brațe tremurânde. Nu deschise ochii, ci se lăsă iubită printre umbrele uriașe pe care le ghicea împrejur, înalte și apăsătoare, îmbâcsite de un praf greu pe care-l simțea căzând prin spațiu ca o zăpadă fină și caldă, pri care trecu, o clipă, un fior de viscol năprasnic. Ceva greu se rostogoli apoi lângă ea și totul în jur se scufundă în liniște. Nu mai auzi decât zvăcnetul tâmplilor ca un tic-tac de ceasornic în întunerec.

* * *

...Cortina coborî brusc, lumina izbucni din tavan și-i lovi dureros ochii. Nu se poate, mai departe nu se poate gândi. A câta oară se oprește și azi nedumerită în fața morții lui? L-a omorât atunci în brațele ei prea marea dragoste din ea sau prea multa dragoste din el? A căzut din spasmul acela din prea multă fericire sau dintr'o oboseală care i-a retezat firul vieții cu un cuțit otrăvit pe care-l purta fără să știe într'un buzunar, lângă inimă? Intrebările acestea nu și le mai punea. Țâșneau singure, aproape fără cuvinte, gândite din frânturi de silabe surde, din bucăți de imagini, stenografiate de o amintire grăbită să ascundă sub semne cunoscute necunoscutul din urmă.

Se făcuse din nou întunerec. Cortina se ridicase peste grădina unui castel. De undeva bătea peste copaci și peste ziduri lumina lunii. Oare becul acela face lumina asta sumbră, sau se stinsese atunci pentru totdeauna? Il vedea încă, sclipind printre perdelele galbene de deasupra scenei, reflectat apoi de luciul sfeșnicului de alamă și de ochii lui. Cum căutase prin întunerec, înnebunită de spaimă comutatorul care să aprindă lumina aceea îndepărtată!... Se sbătuse, alergase, căzuse printre decoruri, prinsese în mâini una din copitele calului care ducea în spate statuia albă a cavalerului de piatră, se lovise cu pieptul de balconul de lemn, strigase, căzuse iar... O găsisese a doua zi portarul teatrului, înebunită de spaimă lângă trupul mort a lui Don Juan. Cum de mai trăia, cum de mai trăise de atunci, cu noaptea aceea încrustată în amintire ca o rană fără leac? Dacă trăise cu adevărat, asta era o altă întrebare pe care nu avea să o deslege azi. Fusesse totul cenușiu în jurul ei, un cenușiu de grotă pustie. Cu fiecare pas înainte se înfunda în ceață. Cu fiecare privire înapoi îi creștea în minte chipul omului întâlnit odinioară sub bolțile bisericii de pe malul fluviului. Iși amintea acum, după ani, fiecare din gesturile și din cuvintele lui, iar trăsăturile i le-ar fi putut desena cu deamănuntul. Seara, în pat, când tăcea zgomotul străzii, vocea lui îi curgea singură în urechi ca o apă apropiată picurându-și undeva, în peretele de alături parcă, murmurul continuu și familiar. Cu fiecare zi care creștea între ei simțea cum se apropie de un capăt de drum obositor unde ghicea de pe acum lucind ochii aceia sumbri, pieptarul alb, mânerul de metal al spadei lui Don Juan. Werner Bell poate că murise într'adevăr, eroul nopții ei o aștepta undeva, la capătul unui drum pe care-l rătăcise prin întunerec.

Deschise iar ochii în afară și-i închise iar, repede, năucită de cele trei flăcări mici. Ii deschise iar. Mânerul de alamă, al sfeșnicului galben-lucitor, ca în noaptea aceea, juca pe el sâmburii de lumină ai celor trei flăcări. Brațul lui Don Juan le purta prin aer, cu disperarea speriată a morții pe care o simțea aproape, în arătarea solemnă a omului de piatră care pătrunsese pe ușă. Statuia cavalerului ucis coborâse de pe soclu la invitația ironică a lui Don Juan și părăsise cimitirul pentru a arunca în infern pe cel mai păcătos dintre muritori. Cumplita dramă a celui ce sdrobise atâtea suflete de femei iubindu-le numai trupul, se apropia de sfârșit. Cele trei flăcări se sbăteau la capătul lumânărilor întocmai unor suflete cuprinse de ultimul spasm. Și când focul infernului țâșni de sub picioarele lui Don Juan, cele trei feștile și porniră în sus, ca trei suflete surori, cât mai departe de ochii plini de păcate care se scufundau în besna fără de sfârșit. Înainte ca totul să dispară sub aripa grăbită a cortinei, Sigrun zări încă pe podelele scenei, aruncat și fumegând ca o armă inutilă, sfeșnicul de alamă, galben și trist, lucind palid de lumina îndepărtată a becului de sus.

* * *

Il descoperi într'adevăr la locul de altă dată, sclipindu-și printre faldurile galbene de de-asupra scenei lumina fadă de soare răscopt. Imprejur liniște grea și praf subțire, coborând din norii de pânză, plutind în aerul cald încă de gesturile pasionate ale actorilor, de vorbele lor apăsătoare, definitive, dictate de undeva de vocea neauzită a celui ce dăduse naștere în creierul lui dumnezeesc fiecăruia din cuvintele și din întâmplările dramei. Și de dincolo de cortină parcă veneau din când în când în urechi ecourile prelungi ale aplauzelor care abia încetaseră. Era încă acolo, sub lumina palidă a becului, tot sbuciumul furtunei de adineaori, așa cum rămâne, ceasuri întregi pe chipul unui mort, imaginea vieții care abia l-a părăsit. Și parcă uneori o undă de aer îi atingea obraji, ca și cum cineva ar fi trecut pe lângă ea cu pas grăbit și fără șgomot. Parcă o șoptă răsuna într'un colț, o chemare, un final de replică, o exclamație înăbușită. Ce căuta ea aici, între umbre de umbre?

— Cine-i acolo?

Glasul îi sună răgușit, străin, fără ecou. O siluetă albă trecuse parcă spre dreapta. Un zăngănit de piteni îi rămăsese în urechi, supărător ca un bâzâit de muscă.

— Răspunde! Răspunde! Cine-i acolo?

Ca într'un vis urât glasul nu-i mai ajungea până afară, se oprea în gât, ucis de spaimă. Scotoci cu mâini tremurânde în poșetă, găsi bricheta, se aplecă și aprinse cele trei lumânări ale sfeșnicului. Cu o mână îl ridică în sus, de-asupra ochilor și cu cealaltă, streășină, își ocroti privirea. Când îl recunosc, spaima îi zbură din trup ca un stol de vrăbii.

— Don Juan...

Silueta lui veni din umbră, jucăușă în lumina incertă a lumânărilor, înaltă și sveltă, dominată de luciul tăios al ochilor cunoscuți.

— Dona Elvira... dona Elvira, locul tău nu e aici. La ospățul acesta n'am decât un singur oaspete.

— Don Juan...

— Nu-mi rosti numele în clipa aceasta. Lasă-mă singur. Dă-mi sfeșnicul. Flăcările acestea le pot stinge cu o singură suflare. Sunt Dumnezeuul lor în clipa asta, Dumnezeuul lor. Al meu cine-i oare? Cine se va apleca, blajin sau furios, peste flacăra mea?

— Don Juan, ești tânăr Dece vorbești de moarte?

— Privește-mi mâna, colțuroasă și cafenie, cu riduri săpate în ea de fiecare bătae de inimă, cu vinele aspre ieșind de sub piele ca niște drumuri de cârțiță. Am trăit în atâția oameni încât ar trebui să vezi aici un pumn de oase, o mână de schelet.

— Don Juan, în tine e viața mea, dăruită cu toată pasiunea dragostei ce ți-o port. Eu pot vorbi de moarte pentru că nu mai arde nimic în pieptul acesta. Inima, de mai bate, e numai un ritm uitat, ca un ceasornic bătând inutil într'o casă pustie.

— O, dona Elvira, atâtea vieți ca ale tale am adunat aici, în pieptul acesta, încât inima îmi bate prea tare, o simt cum bate prea tare, ca un orologiu întors prea mult

Se apropie de ea și-i luminează fața cu flacăra mișcătoare a celor trei lumânări.

— Ești tânără, dona Elvira și chipul ți-e totuși ars ca de boală. Nu-i bine să iubești prea îndelung și prea aprig. Ia-ți viața înapoi și du-te cu ea în tinerețea fără pasiune din care te-am smuls. Lasă-mă singur acum. Am oaspe de seamă, dona Elvira. I-aud pașii de piatră pe trepte. Degetu-i va ciocăni curând în ușă. Adio.

O luă de braț și o conduse spre culise. Însă ea nu plecă. Se ascunse acolo, în umbră, ca sub o aripă și rămase la pândă. Se auzi undeva un ciocănit într'un canat de lemn și din fundul scenei, într'un zornăit sinistru, apărură în lumină statuia cavalerului.

— Fii bine venit, sol al lumii de dincolo. Ospățul e gata. Scoate-ți coiful și leapădă spada. Vei fi obosit de când le porți fără ispravă.

Pe chipul cavalerului nu se mișca nicio cută. Ochii lui nu spuneau nimic. Buzele, neclintite, zăvorau taina cea din urmă. Abia după o clipă nesfârșită întinse mâna și rosti un singur cuvânt, ultimul:

— **Vino.**

Don Juan îi prinse mâna întinsă fără ezitare și se prăbuși în flăcări spre fundul necunoscut al pământului. Sfeșnicul îi căzu din mână și arse mai departe pe podele, ca un ultim semn al unei treceri prin lume. Sigrun se repezi din culise, îl culese de jos, îi apropie toate trei flăcările de marginile rochiei, de şuvițele părului căzut peste umeri, de mânecile lungi și-l scapă din mâini abia când, ca o torță uriașă, se prăbuși în infern, după Don Juan, beată de fericirea de a-l fi regăsit pentru totdeauna. De-asupra lor arse până la ziuă întreaga clădire a teatrului, spărgând întunerecul cu țipătul prelung al flăcărilor.

P O E S I I

DE

GHERGHINESCU VANIA

ELEGIE

Ca în primele sboruri din cuib
Pipăi văzduhul cu aripi plăpânde;
Dar obosit de temeri și pânde,
Cu renunțări bucuros mă îmbuib.

Timpul macină în mine, treptat,
Orice surâs, orice ritm, orice cânt;
Mă simt un bulgăre de pământ,
Intre crengi de azur agățat.

Tulnicul morții pe-aproape răsună,
Ca o chemare, ca un îndemn;
Pe cer se arată marea semn —
Toate se trag în spre țara cea bună.

In viața ce-și deapănă trista poveste —
Sub neștiută, singuratică stea,
Inima mea, inima mea
Ca un cimitir al elefanților este.

OMUL CARE RÂDE

Nerăbdarea sfârșește. S'a dat semnalul
Și în arenă intră omul care râde.
(N'are mască; un gâde
I-a încrestat obrazul cu pumnalul).

Publicul îi face primire...
Dela loji și pân' la galerie,
Râd zece, o sută, o mie —
Aplaudă și râd în neștire

Omul din arenă se 'nclină.
Salută. Apoi,
Pantomima începe între doi
Se sfășie făptura lui fină.

Suferința aspră, majestuoasă,
Ascultând o lăuntrică voce
Crește până la crisparea atroce
Din prag de împărăție friguroasă.

Insfârșit, pe chipul ce râde înainte,
Curg lacrimi șiroaie;
Picioarele paiatei se îndoaie,
Și cade. Și parcă nu minte...

Dar la circ, nici vorbă, doar comicul este real...
Și în fața omului care râde plângând,
Mulțimea, pusă o clipă pe gând,
Aplaudă izbucnind în răs triumfal.

BALADA OMULUI ÎNSINGURAT

DE

SERGIU GROSU

Cântecul, ispititorul cântec,
Unduia pe muntele înalt
Ca o mare flacăra sonoră;
Necuprinse încă de-auroră,
Umbre mari alunecau pe pântec
Dincolo de zarea de smarald.

Proaspete, în noua dimineață,
Cetinile piscului stingher
Săgetau hieratica lumină.
Toată panorama carpatină
Imbrăcase straie de verdeață,
Sub albastrul, mătăsosul cer.

Pe poteca strâmtă și pustie
(Umedă de ploaia ce-a căzut
Văduvind pădurea de jivine)
Cine-și poartă trudnic pașii, cine?
Svonul crește, svonul se subție:
Parc'ar fi o lacrimă de lut.

Greu îi mersul. Gândurile-s grele
Când văzduhu-și primenește harul.
Și cu ochii suduind păcatul,
Omul ne'nțeles, însinguratul
Om, aburcă stâncile, să-și spele
Sufletul și tainele și-amarul.

Dragostea de semeni arde-i palma.
Răsvrătirea-l macină, durută,
Că-i străin și fără de tovarăși,
Câte-odată uită, însă iarăși
Potopescu-l amintiri, deavalma
Cu tristeți de mlaștină stătută.

Unde? Către care majestoase
Înălțimi, încearcă să ajungă
Temerarul călător? Departe
Bolta-și drege ugerele sparte
Și dospesc, sub brazdă, rupte oase
Firul ierbii freamătă'ntr'o dungă.

Dar năvalnic soarele, pe creasta
Colțuroasă, și-a proptit baltagul,
Inundând bogatele întinderi
Cu, de aur, mistice aprinderi.
Dumnezeu și-a 'mpodobit fereasta
Dând să treacă veșniciei pragul.

Ca un stol de păsări nevăzute,
Liniștea încopcia'n paftale
Plaiurile doldora de grâne.
Numai omul zilelor de mâne
Ridică spre largurile mute,
Tunetul mâniei ancestrale:

— Slabi orbecăim pe punți precare
Și ni-i vorba mucedă și dură.
Am greșit că visele le nărui?
Dă-mi puterea, Doamne, să mă dărui
Prăbușitelor, din noi, altare.
De obida vieții te îndură.

Sufletul mi-l arde și mi-l spală.
Imple-mi, darnic, cu furtuni, etacul
Meu de dor și de singurătate.
Vreau în luptă să mă mistui. Poate
Voiu găsi pe treapta triumfală,
Sborul vast, minunile și leacul.

Nu te am decât pe tine, forță.
Imprumută-mi aripi și mă varsă
In fântâna lacrimilor lumii.
Răvășit de-amărăciunea humii,
Luminează-mi calea. Tu ești torță,
Eu — o biată pâlpăire ștearsă.

...Și mocneau pe prunduri svon și aș
Maldăr greu de svonuri urieșe,
Ca'ntr'o pură rugăciune lină.
Însă nu se auzeau sub tină
Cum încearcă vrerile să sape
Și nici taina bolții megieșe...

E C T E N I E

DE

ZORICA LAȚCU

Pentru ca iubirea noastră să 'nflorească,
Albă, cum e crinul Bunelor Vestiri;
Pentru ca mlădița dragostei să crească
Plină de mirezme, dulce de rodiri;
Pentru ca din neaua grea de peste iarnă.
Rod de viață caldă — iarăși să legăm;
Pentru ca lumină peste noi să cearnă,
Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-Și verse binecuvântarea,
— Ca un svon de vânturi line —, peste noi —,
Pentru ca în suflet să-I simțim chemarea,
Când plecăm genunchii — seara — amândoi —;
Pentru ca iubirea Lui să ne 'mpreune,
Când, cuprinși de patimi, Numele-I strigăm,
Pentru ca'n vecia Lui să ne cunune,
Domnului să ne rugăm.

Pentru ca belșugul lanurilor grele
Să ne facă traiul rodnic și umil;
Pentru ca — resfrângeri din surăs de stele —
Să lucească 'n lacrimi ochii de copil;
Pentru ca sudoarea să ne miruiască
Și'n lumina morții, viața s'o cercăm;
Pentru ca din muncă pacea să rodească,
Domnului să ne rugăm.

Pentru ca'n mulțimea îndurării Sale
Insuși să-Și pogoare pasul către noi —
Pentru ca să-I ducem sufletul în cale
Cu miros de smirnă și cu ramuri moi;
Pentru ca'n sclipirea alb'a dimineții,
Din strânsoarea cărnii să ne deslegăm;
Și'ntr'un pas să trecem pragul larg al vieții
Domnului să ne rugăm.

UNEI MOARTE

DE

VIRGIL ZABOROVSKI-FLOREA

In munții ce de tine mi-amintesc
Am adormit ca'n zori să mă deștept
Din visul greu, cu ochii uzi, cu foc în piept
De umbra ta, de chipul tău ceresc.

Un sfert de veac și nu îmbătrânesc
A sufletului coarde ce-au durut
Și dor și-acum și vor durea mereu
Oricât aş zice: Dumnezeu a vrut!

Neîmpăcat abia deschis-am pleoapa
Și prin cristalul lacrimii curate
Văzui, o clipă, limpede ca apa
Norocul veșnic și pierdut pe veci...

Pierdut pe veci? De ce îndurerate
Se-avântă-atunci spre tine-a mele gânduri,
Când la zenit ca steaua vieții treci,
Prin zodia eternelor comânduri?

Tatra, 22 Septembrie, 1943

INTÂLNIRE CU MAX MELL

DE

VINTILĂ HORIA

Intr'una din cărțile sale cele mai frumoase, mai bogat încărcată de farmecul subtil al inteligenței sale, Hans Carossa povestește întâlnirea sa cu Max Mell, undeva, într'unul din satele cu oameni buni și blânzi ai Bucovinei noastre. În aceste pagini din „Führung und Geleit“ trăește încă vie deci, una din întâlnirile cel mai interesante ale liricei germane moderne, așezată într'un fragment de spațiu românesc și într'un moment în care glasul muzelor tăcuse sub bubuitul tunurilor anului 1916. Bubuitul a tăcut de mult, însă clipa aceea a rămas prinsă, ca un fluture cu aripi prețioase, în câteva rânduri care eternizează și sfințesc nu numai clipa dar și spațiul din ele.

Intâlnirile dintre poeți, ca și cele dintre regi, rămân întotdeauna strânse în pioase pagini de amintire și înduioșează peste veacuri pe cei ce se apleacă atenți peste ele. Intâlnirea regilor o descriu alții, aceea a poezilor renaște din propria lor pană, plină de patimă, adâncită de sentimentele care se culeg cu timiditate în fața hârtiei, adesea subiective și nejuste, însă totdeauna pline de viața înaltă care a trecut prin ele. Între Goethe și Schiller, între Byron și Schelley, între Musset și George Sand, între Wagner și Nietzsche, între Rilke și Tolstoi, între Hofmannsthal și Richard Strauss au fost clipe care există încă, opere de artă de sine stătătoare, bucăți de vreme devenite statui de marmoră elocventă. Și dacă încerci să justifici condiția umană prin prezența în lume a câtorva existențe creatoare de frumos artistic, atunci aceste clipe de contact, proiectate pe cerul haotic și chinuit al istoriei, îmbracă lumini fantastice și lasă în urmă ceva din linia luminoasă a unei comete care merge să aprindă scânteia de viață a unei lumi mai bune și mai clare. Iar dacă suntem de acord că poetul deține cheia adevărurilor ultime, trebuie să îndrăznim, numai cu un fel de spaimă religioasă, să măsurăm în adâncime sensul și consecințele umane ale unor astfel de clipe. Două uriașe singurătăți care se ating de departe, cu vârfuri de aripi parcă, măsurându-și, una alteia puterea și intuițiile, încercând să se apropie în zadar,

separate continuu de sbuciumul unor aripi prea mari, încercând să se iubească și retrăgându-și pe rând sentimentele rănite de flăcările celuiilalt — nimic mai tragic și mai supraomenesc decât aceste prietenii neîmplinite și suferinde, decât aceste solitudini care încearcă să se contopească, isgonindu-se una pe alta într'un joc de cumplit fatalism.

„Chipul său firav și galben, cu ochi adânci și resemnați, aduce mai mult cu acela al unui preot decât cu al unui soldat“, scrie Carossa despre Max Mell în cartea citată mai sus. În biblioteca dela Monte Cassino am întâlnit acum câțiva ani, aplecat peste manuscrisele lui Platon, un călugăr benedictin al cărui chip împlinește descrierea lui Hans Carossa și ai cărui ochi scilpitori de bunătate și înțelegere omenească i-am găsit anul acesta, într'o margine a Vienei, sub fruntea poetului Max Mell. Mai degrabă un preot decât un poet, aș spune parafrazând, un preot al unui cult misterios și tăcut pe care, dacă nu l-aș cunoaște, l-aș numi poate Poesie. Cu glas timid, încălzit numai în ritmul depănării amintirilor, cu gesturi rare împlinind un ritual restrâns și corect, cu părul cărunt de-asupra unei frunți care nu demult a purtat coroana a șazeci de ani, Max Mell, poetul, dramaturgul și nuvelistul m'a făcut să respir după atâta vreme de oboseală între oameni, un aer al lui. Un aer care plutea pretutindeni în camera întunecoasă în care m'a primit, plină de lucruri trecute, cu miros de veche Vienă, cu tablouri din care ochiul meu n'a desprins atunci decât bucăți de umbră, cu un mare panou romantic reprezentând muzele grupate în jurul fântânii înțelepciunii, cu un tic-tac de ceasornic rămas în urmă, bătându-și orele greșite cu un ton care era sigur totuș de iminenta lui actualitate. Am vorbit despre Rilke, despre prima lor întâlnire, pe care Mell o descrie cu amănunte într'un număr din 1936 al revistei „Corona“. Întâlnirea a avut loc în casa Principesei Thurn und Taxis din Viktorgasse, în a doua iarnă a războiului trecut. Autorul „Elegiilor din Duino“ împlinise patruzeci de ani și se afla într'o împrejurare foarte neplăcută. Intreaga perioadă de timp petrecută atunci la Viena a însemnat de altfel pentru el o perioadă de stagnare și de spleen. Mobilizat undeva la arhivele armatei, după îndelungile insistențe ale principesei, Rilke a trecut printr'una din epocile cele mai grele ale vieții lui. În asemenea momente întâlnirea cu un tânăr poet și prilejul de a reveni la vechile sale îndeletniciri, erau pentru el bine venite și de altfel întreaga întâlnire a celor doi s'a scurs într'o atmosferă de pașnică și ideală conversație. Mell încerca în vremea aceea primii săi pași către teatru, după ce publicase câteva volume de nuvele și unul de versuri. Interesat de justificările tânărului dramaturg care încerca o explicație pasionată a perfecțiunilor formale ideal realizate în teatru, Rilke nu consimțea deloc să vorbească despre el și întreba într'una, curios să asculte și să afle. „Mă supără puțin faptul că trebuia să vorbesc atâta numai despre mine, însă Rilke nu părea deloc dispus să vorbească despre el...“ După ce s'a servit ceaiul cei doi poeți și principesa s'au așezat cu toată seriozitatea la o masă de lemn și au făcut spiritism, apoi Rilke a citit ceva dintr'o carte legată în pergament și către seară a plecat. De atunci nu s'au mai văzut.

Născut în 1882 la Marburg în Steyermark, în plină atmosferă de catolicism germanic, Max Mell sintetizează în întreaga sa operă literară cele două componente ale peisagiului psihologic al provinciei sale natale: o puternică amprență umanistică, urcând din sudul apropiat și alta germanică venind, prin intermediul Bavariei dinspre Nordul turbure al Nibelungilor. Pasiunea regionalistă cu care se apleacă peste

întâmplările simple ale vieții din satul lui, atât de limpede exprimată în aproape toate poeziile precum și într-o parte din nuvelele sale, e încadrată de aceste două componente care se mențin de-alungul carierei sale de scriitor într'un echilibru perfect, asemănător, în acest joc de balanță clasico-autohtonistă, lui Ion Pillat, care-și sprijină poesia pe polii diferiți ai unui helenism paradisiac și ai unui ortodoxism românesc. În prima grupă de influențe, corespunzând cu cei dintâi pași în literatură, se încadrează volumul de nuvele „Lateinische Erzählungen” (1904) precum și drama „Die sieben gegen Theben” (1933), care a fost reluată anul trecut de „Theater in der Josephstadt” din Viena cu acelaș succes de critică și de public. În a doua grupă trebuie menționată în primul rând întreaga poezie Melliană din cele două volume, „Das bekränzte Jahr” (1911) și „Gedichte” (1929), proza din „Donauweibchen” care cuprinde celebrele nuvele „Mein Bruder und ich” și „Barbara Naderer”, culmi ale genului din literatura germană modernă, precum și opera sa dramatică, din care desprind: „Das Wiener Kripperl” (1923), „Das Apostelspiel” (1924), „Das Nachfolge-Christi-Spiel” (1927), „Das Spiel von den deutschen Ahnen” (1935) și „Der Nibelungen Not” (în curs de apariție la Insel-Verlag). Adânc înrădăcinate în misticismul evului mediu germanic, „Jocurile” lui Max Mell, alcătuiesc poate partea cea mai caracteristică și mai vie a operei sale, prin simplitatea formei și naivitatea conflictelor care, brodate pe o temă religioasă, pun în contact realitatea cu un fantastic biblic coborât între pasiunile omenești. Caracteristică în această privință este povestea din „Apostelspiel” în care Magdalena, o sărmană fată care trăia sufletește din lectura Bibliei, isbutește să întoarcă pe calea cea bună pe cei doi bandiți intrați în casă ca să prade și să omoare și pe care îi ia drept întruchiparea a doi apostoli. Plin de culorile și de obiceiurile patriei sale „Steyerischer Lobgesang” (1941) completează imaginea literară a unui poet în plină forță de creație.

L'am revăzut anul acesta pe Max Mell, nu multă vreme după premiera ultimei sale piese, „Der Nibelungen Not”, pe scena Burgtheater-ului. În Ober Sankt Veit și pe dealurile dinprejur e zăpadă în acest cald început de Februarie care încheie o iarnă înțelegătoare pentru durerile oamenilor. Printre vilele galbene ale foburgului e liniște și singurătate, iar zăpada pune prin grădini pete albe care te lasă să ghicești parcă clopoțelii primăvărateci ai ghiocelilor. Undeva, în pământul miraculos, se pregătește desigur ofensiva anotimpului cel nou. În fața ușii cunoscute mă opresc și sun. La capătul sbârânitului de clopoțel începe lătratul grifonului cu bărbuță castanie și cu ochii negri cari privesc blajin prin pădurea sprâncenelor ciufulite. Prin ușa cu geamuri din fundul gangului se vede grădina din spatele casei cu trandafirii legați pe sub fălci ca niște mute dureri de măsele. Sub panoul romantic din camera întunecată, înconjurat de resturile unei Viene care a fost, aștept. După câteva clipe zâmbetul lui Max Mell e în odaie, ca un reflex al zăpezii cu ghiocelii de afară.

Conversația gravitează la început în jurul premierei de acum câteva zile.

— Fără îndoială, spune poetul, piesa este astfel construită încât cere o urmare. Moartea lui Siegfried, care încheie această primă parte a conflictului aduce logic după sine răzbunarea Krimhildei. Partea a doua e demult începută, aproape odată cu prima, însă lungimea neobișnuită a poemului m'a silit să le ofer scenei în două fragmente deosebite. Dealtfel speram să văd reprezentată moartea lui Siegfried acum doi ani, în curtea castelului din Salzburg, însă nu mi-a fost cu putință să aduc la viața scenei vechiul epos german într'un timp atât de scurt.

Nici odată nu l-am auzit vorbind cu atâta căldură. Gesturile au devenit mai

largi, cuvintele mai repede ritmate. Max Mell nu-mi mai vorbește despre alții, ci despre eroii lui, despre gândurile lui transformate în oameni.

— Ce v'a făcut să pășiți dela antichitatea greacă din „Cei șapte contra Thebei”, la lumea turbure și primitivă a celui mai vechi cântec german?

— Nimic altceva decât căutarea tragicului. Subiectul și mediul îmi sunt indifereente. Mă afund și mă opresc acolo unde găsesc tragicul perfect. „Die sieben gegen Theben” este o esență a tuturor tragediilor din jurul lui Oedip, o trecere în revistă a celor mai cumplite dureri omenești, în fața cărora spectatorul își dăruie atenția lui cea mai înaltă. În efortul meu de căutare a formei tragicul a însemnat o descoperire definitivă și o fixare de principii.

— În amintirile Dumneavoastră despre Rilke, vreau să spun în întrevederea cu el pe care ați descris-o în însemnările publicate în „Corona”, vorbiți despre dorința de a tinde către teatru. Ce v'a îndemnat atunci să faceți pasul acesta?

— Nu era un pas pe care îl făceam atunci, ci una din treptele unei vechi ambiții. Pentru a realiza însă teatrul a trebuit să caut și să urc cu sfortări covârșitoare. Căci pentru a realiza o operă scenică valabilă, o dramă care să poată înfrunta ochii și înțelegerea spectatorilor nu ca un fals rizibil, ci ca o bucată de viață mai puternică și mai esențială, e mai greu decât orice. Consider teatrul drept forma cea mai perfectă a expresiei literare.

Discuția continuă în jurul dorinței creatorului de a se reprezenta pe sine însuși și pomenim numele lui Goethe care și-a înfățișat viața de-opotrivă în imaginea spirituală a lui Faust, ca și în forma de largă respirație epică a cunoscutei sale autobiografii.

— L-ați cunoscut pe Hoffmannsthal?

Intrebare îmi răsărise spontan în minte și mă grăbeam să o formulez ca să nu o uit înainte de plecare.

— I-am fost prieten din 1907, când ne-am cunoscut și până la moartea lui, în 1929.

— Nu i-am văzut chipul niciodată. V'ași fi recunoscător dacă mi l-ați descrie în câteva cuvinte.

— Te rog să mă ierți numai o clipă.

Poetul se ridică de pe scaun și trece în odaia alăturată de unde se reîntoarce cu câteva fotografii.

— Iată-l, e cel din mijloc, între doi prieteni. Aici e în grădina casei sale din Rodaun cu cei doi băeți. Iar dincoace cu fata lui, Christine.

Privesc chipul din fotografiile de amatori. Tip de aristocrat vienez, cu mustață îngrijită, nas acvilin, frunte limpede și cu o expresie de ironie ușoară în ochii obișnuiți parcă să vadă viața dintr'un unghiu nu prea neplăcut, dar totuși susceptibil de anumite rezerve asupra viitorului. Expresia e caracteristică tuturor bărbaților din aristocrația și înalta burghezie vieneză contemporană cu Franz Joseph și închide în ea tot amurgul senin și conștient de sine al aceluia sfârșit de civilizație.

— Era un om foarte cumsecade și politicos. Un aristocrat care a ținut grozav la rangul și la privilegiile familiei sale, însă care a știut să separe poesia de superficialitatea lumii care îl înconjura. Intrat din tinerețe în cercuri literare și gazetărești care linguseau cu frenezie manifestările literare ale fiului de bancher, Hoffmannsthal a avut puterea de a călca peste ambiții și de a se clădi mai departe, nu după spusele exagerate ale altora, ci după propriul său crez. Retras în vila lui dela Rodaun, lângă Viena, împreună cu soția și copiii săi, și-a scris acolo nu numai poeziile și

proza, dar și acea parte din creația sa care-i depășește moartea cu tot atâtea șanse de eternitate : aproape toate libreturile operelor lui Richard Strauss.

În apropierea lui a locuit câțeva vreme și Rilke pe care l-a prețuit foarte mult ca om. În ziua când a aflat despre necazurile lui cu armata a exclamat plin de înduioșare : „Oh, das arme Kind!“ rezumând în aceste cuvinte întregul său punct de vedere cu privire la marele închipuit, lipsit de armele serioase ale unui bărbat care să poată lua viața în piept. Către sfârșitul vieții fiul său cel mai mare, care i-a amărit ultimele zile și care era o fire cu totul nepregătită pentru lupta cu cotidianul, neizbutind să se fixeze într-o carieră, tânărul Hoffmannsthal sfârșește prin a-și curma singur zilele. Țin minte, am trăit atunci una din clipele cele mai grozave ale vieții mele. Am plecat spre Rodaun să-mi consolez prietenul, pe care-l ghiceam sdruncinat de durere și am bătut către seară la ușa vilei. Mi-a deschis într'un târziu fiul cel mai mic care, după ce m'a recunoscut prin întuneric m'a întâmpinat cu următoarele cuvinte :

„Mein Vater ist auch tot“.

În după masa când se îmbrăca să meargă la înmormântarea fiului său a căzut brusc, lovit de un atac de inimă, care până'n seară l-a smuls din viață.

Câteva clipe cade liniștea între noi. Pe masă chipul lui Hoffmannsthal zâmbește aristocratic, departe încă de necazurile care aveau să-l doboare. De afară se aude o strașină picurând, măsurând parcă, la intervale neegale, timpul sbuciumat de amintiri.

Mai discutăm câțeva vreme despre filosoful Rudolf Kassner, unul din bunii prieteni ai poetului și despre *Esse*-ul său publicat în luna trecută într'un ziar din Viena, despre chipul lui Beethoven. Una din cele mai strălucite interpretări ale unui mare chip de om. Ne oprim apoi îndurerăți asupra cumplitelor bombardamente din Apus, asupra luptelor de lângă Monte Cassino și asupra Sienei a cărei celebră piață medievală se pare că a fost distrusă de curând. După douăzeci de veacuri de eforturi spre civilizație pornirile primitive ale omului rup frânele și se întorc cu frenezie înapoi.

Îmi iau rămas bun dela zâmbetul prietenesc și cobor în stradă. Împrejur, departe, dincolo de colinele acestea împădurite, care veghează liniștea fecundă a unuia din spiritele cele mai luminoase ale Europei, lumea aleargă beată și oarbă către instinctele libere și inutile ale omului din epoca de piatră. Aici totuși, lângă zăpada aceasta cu svon de primăvară, lângă pădurea aceasta unde pasul lui Mozart e încă viu în iarbă, e încă liniște și pace. Un sâmbure de lume nouă într'un fruct uriaș care putrezește fără scăpare.

MAX MELL

BLÂNDĂ TOAMNĂ DIN ANUL 45

In românește

DE

VINTILĂ HORIA

Eu străvechiul vă pot spune toamna cum a fost atunci,
Oglindindu-se 'n amurguri, rezemându-se pe lunci.

Scări se sprijineau de ramuri, fructele pocneau căzând,
Din gutui mușcau copiii și bolnavii zâmbeau blând.

Mere dulci stăteau în iarbă, vinu 'n pivniți pritocea,
Cine-atunci zărea o coasă nici în moarte nu credea.

Toamnă lungă-a fost atunci, soare 'ncet și ceasuri rare,
Lângă viața grea crescuse alta pentru fiecare.

BALADA CAMARAZILOR

DE

ION POTOPIN

Vin camarazii, vin din leatul tinereții
Zâmbind luminilor, ei vin din țara veche
Și cântă, cântă parcă sunt nuntașii vieții
Și poartă crinii soarelui de aur la ureche.

Cum îi privim ascunși în gropile adânci,
Senini la chip sunt ca icoanele din amintire
Din adăposturi-șerpi lunateci-ne târâm pe brânci
Și inima în anotimp s'apleacă tremurând subțire.

Sunt camarazii care vin din Patrie acum.
Ce rumeni sunt, ca holdele și teferi !
Au palme de mătăasă și ochii lor pe drum
Ne scutură visate ramuri de luceferi.

Ei vin de unde noi, ne amintim, sub claruri
Am ospătat de mult din vinurile tari,
Când aruncam cu anii noștri-zaruri
Urcând în vis ca sângele de liniște'n lăstari.

Stăm lângă pașii lor ca un arcuș pe coarde
Când jocul în petale de ecouri se desface
Și bate'n tâmple cerul cu neîndurate joarde
Dar sufletul chemat la vaduri clare tace.

Și camarazii trec pe lângă noi tot mai departe
Ei nu știu, Doamne, horele de-aici, nu știu
Nici unde-i duce pajura ciudatei soarte
Ce se rotește prin văzduh prin ceață și pustiu

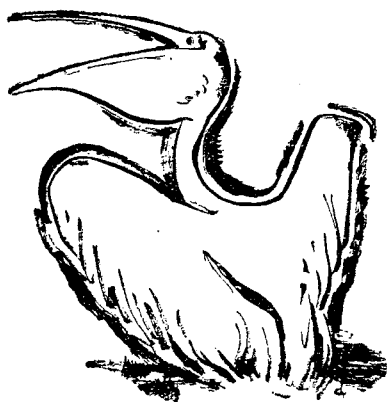
Ei încă-și poartă în piept iubirile dintâi,
N'au întâlnit cea mai năpraznică mireasă
Cu mâini de fulger să le-așeze căpătâi
Scutul din lemn de brună chiparoasă.

Ei încă au pe degete inele
Și bucla castanie în agendă
Dar pașii lor vor trece mâine prin rețele
Și poate împreună vom intra într'o legendă.

Ei trec și nu se uită înapoi
Și armele lor râd nevinovate
Cu aceiași pași am mers cântând și noi
Prin pusta de tăcere și singurătate.

Și ne-am oprit sub clopotul de schije adunați
Umăr la umăr cu destinele înalte...

Și tot mereu vin camarazii să fie cununați
Cu visul și odihna lumii celeilalte.

S T A T U E T E

DE

CONSTANTIN CĂMPEANU

STATUETA DE GHIPS

Înțepenită 'n gest și în mișcare,
Proaspătă 'n ipsosul alb și curat, —
Statuia mică scoasă din tipare,
Cu aburi calzi de apă a oftat.

Trecându-i mâna ca o mângâiere
Pe nudul ce din formă se iveaua,
Eu i-am simțit sub palmă, că 'n durere
Trupul ei cald se zbătea și trăia.

Și-oprind în șolduri degetele-mi toate
Am tresărit asemeni unui ram,
Și cum a tresărit și Domnul, poate,
Când l-a simțit mișcând sub mâni pe-Adam.

STATUETA DE PLASTILINĂ

Subțire 'n tors, nu mai 'nalt ca o glastră,
Am frământat îndelung ca pe-o pită,
Trupul ei moale cu sclipire-albastră
Și plin de farmece și de ispită.

Bustul i-e înclinat în reverență.
Cu 'n trandafir, suava statueta
Iși acopere sânii cu decență
De orișice privire indiscretă.

Dar câte-odat', când o 'nmoaie căldura
Și-amurgu' atârnă în fășii de sânge,
Ea își apleacă tot mai mult făptura,
Coboară floarea de pe sânii și plânge.

STATUETA DE MARMURĂ

În șerpuiți de forme și de linii
Trupul se 'nalță svelt din pedestal.
Scâlțați în unda pură a luminii
Sânii 'mpung liniștea ca un pumnal.

Ii bănuiești în marmora ei albă
Căldura și lumina sudului.
O floare de smochini atârână — salbă —
În golul mic și fin al sânelui.

Întregu-i nud cu coapse, sâni și umăr
— Ca blocul greu din care-a fost desprins —
Pare c'ar fi, de valuri fără număr,
Veacuri întregi șlefuit lin și lins.

Cred că sub sânul stâng, mic cât aluna,
Bate aprins un suflet de latin.
I-aud tic-tacul inimii întruna
Și văd cum mișcă floarea de smochin.

Când seara-și lasă umbra și răcoarea
Sub cerul 'nalt, pe munți și în oraș,
Desigur statueta și cu floarea
Se sărută'ndelung și pătimaș.

STATUETA DE NUC

Din trunchiul nucului din bățătură
Cu fibra dreaptă și luciri de os,
Eu am tăiat — întreg și cu armură —
Trupul lui de oștean dur, maiestos.

Cu mâna dreaptă pe armă 'nceștată,
Pas hotărît, privire de vultan,
E-aceiași țăran dârz de-azi și-altădată
Ce lupt' acum, ca și eri sub Ștefan.

În trupul lui în care suflul vieții
Continuă să rămână nestins,
Se deslușește prin desimea ceții
Focul aprig a șapte vieți, încins.

Mocnește 'n el, ascuns și de departe,
Tot sângele ce se vrea răzbunat.
Stau jertfele pe rând, ca slova 'n carte
— Din cei căzuți, niciunul nu-i uitat.

Căci sub bătrânul nuc din bătătură
Străbunii mei au ținut sfat, ades,
Și graiul lor de jale sau de ură
El l-a simțit adânc, căci l-a 'nțeles.

Frunzele lui, verzi până astăvară,
De-atâtea ori s'au strâns și-au tresărit
In viața lui de trei ori seculară,
De chinul nostru ce l-a gârbovit.

La Bălgrad a văzut întins pe roată
Cu Horia, tot trupul ardelean;
Durerea noastră a simțit-o toată
Când Mihai Vodă fu ucis, viclean.

Trecutul nost, cu chin și suferințe,
E în trupul statuetei de lemn
Ce 'n pasu 'ntins, vise și năzuințe,
Le duce spre al împlinirii semn.

STATUETA DE LUT

Din lutul cleios, bun de cărămidă,
Surpat din dealul sterp, fără pădure,
Am modelat trupul său de obidă
Cu forme aspre și cu linii dure.

L-am ars în foc o zi 'ntreagă și-o noapte
Alături de oale și răvare.
Pulpele-i sunt ca piersicile coapte,
Sânii rotunzi, bronzăți parcă-s de soare.

Trupu-i gălbui cum e ceara curată
N'are finețea pietrei de Carara,
Fața-i e aspră și mâna crăpată
Ca a țărăncii 'ntoarsă din câmp, sara.

Și totuși ea îmi e cea mai aproape,
— Statue mică, tristă, monotonă —
Căci poartă 'n trup, cu cântece și ape,
Intreaga noastră glie autohtonă.

P O E S I I

DE

I. ALEXANDRESCU

STRĂMOȘII

S'au strâns generații rând pe rând, sub glie,
Stăpâni peste 'ntreaga moșie,
Așa cum s'au trezit din vremuri legendare,
Când nu era pe lume scrisoare;
Și-au rămas să fie mărturie aici:
Pe plaiuri, pe munți, pe colnici...
Să-i acopere acelaș cer pe toți
Boeri și clăcași, bunici și nepoți.

Sângele lor curge în vița de vie,
Inima prin ierburi le-adie
Și din lanurile mănoase de grâne
Trupul li se schimbă în pâine.
Din sudoarea frunților bătute de nevoi
Curg puhoae peste holde ploi,
Să crească porumbul ca să fie mălai
Pentru fetele cu părul bălai,
Pentru flăcăii mândri și voinici,
Pentru mame, pentru prunci pitici.

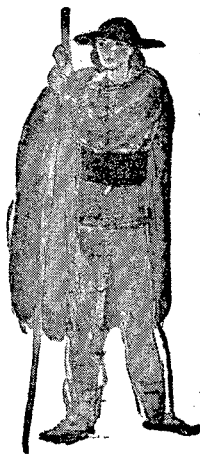
Strămoșii, strămoșii sunt prezenți sub cruci
Pe la răscruci,
In biserici voevodale
Unde li se cântă osanale.
In toată țara asta binecuvântata
Peste tot s'arată...
Fiindcă ei nu sunt venetici
S'au trezit aici și-au rămas aici.

LIMBA NOASTRĂ

Vuet de munți,
Șopot de apă,
Geamăt de punți,
Glas de tălângi,
Murmur de săpă,
Freamăt de crengi.

Hohot de foc,
De vijelie,
Fluer de soc,
Șuer de vânt
Și plâns de glie.
Un cântec sfânt,

Care-i cântat
In doine, snoave,
Și 'n scris săpat
Cu slove 'n dungi,
In vechi hrisoave
Și 'n cronici lungi.

PEISAGIUL ȘI VIAȚA PSIHICĂ

DE

ȘT. ZISSULESCU

Dintre factorii care influențează vieța sufletească trei sunt mai importanți: ereditatea, mediul social și mediul natural. Primul intră în sfera de preocupări a biologiei, cel de al doilea în a psihologiei sociale, iar cel de al treilea formează obiectul unei noi științe, *geopsihologia*.

Observațiuni geopsihologice sporadice s'au făcut încă din antichitate, de către medicul grec *Hippokrates* (sec. V a. Hr.) care, în scrierea sa „Despre aer, apă și loc”, susținea că la stabilirea diagnosticului unei boale, medicul trebuie să ia în considerare nu numai dispoziția pacientului, ci și anotimpul în care cade boala, vântul care suflă, calitatea apei, situația locului, precum și modul de viață al bolnavului. *Herodot* (sec. V a. Hr.) are deasemenea justa intuiție a importanței pământului, când afirmă că Egiptul este un dar al Nilului. Totuși, ca știință propriu zisă, ea apare deabia în secolul nostru, găsindu-se deocamdată încă în perioada de constituire.

Mediul natural își exercită influența asupra vieții psihice prin patru elemente: clima, care este tipul de succesiune anuală a vremii într'o regiune mai întinsă; vremea sau formă zilnică și schimbătoare a atmosferei într'un anumit loc și moment; pământul sau spațiul vital în care trăim și care ne furnizează elementele necesare continuării vieții și peisagiul, un aspect al naturii, care, prin contemplarea desinteresată, ne produce anumite dispoziții psihice.

Noțiunea de „peisagiu” are numeroase sensuri. Astfel, de peisagiu vorbesc geografii, artiștii, iar acum în urmă și geopsihologii, considerându-l deopotrivă, ca un factor foarte important pentru vieța umană. Sensul peisagiului geopsihologic este diferit însă de cel pe care i-l dă geografia, căci aceasta nu se interesează de influența lui asupra psihicului, ci îl consideră numai ca un ținut specific, pe care trăesc anumite rase umane, anumite specii de animale și plante și pe care se găsesc anumite bogății. Operațiunea geografică este în acest caz pur descriptivă.

Din punct de vedere geopsihologic, prin peisagiu se înțelege, ca și în geografie, un ținut specific, însă accentul nu cade pe elementul natural, ci pe elementul psihic. Când mă plimb într'o pădure sau într'un lan de grâu cu scopul de a-i calcula venitul pe care l-ar putea aduce într'o perioadă determinată de timp, avem de a face cu peisagiu în sens geografic, dar când trec prin această pădure, într'o dimineață răcoroasă de vară, în momentul când soarele își trimite primele săgeți de foc, spre a-i anunța apariția, când aerul proaspăt năpădește respirația din abundență, când jocul culorilor ne încântă ochiul, transpunându-ne într'o altă lume, uitând pentru un moment grijile vieții, atunci avem de a face cu o considerare geopsihologică a peisagiului. În sens geografic, accentul cade pe descrierea obiectivă a ceea ce cuprinde un ținut, pe când în sens geopsihologic apare în considerare elementul psihic, impresia, avalanșa de senzații variate, care pătrund în suflet, schimbând pentru un moment dispoziția

Așadar o primă definiție a noțiunii de peisagiu sună astfel: un ținut privit desinteresat, care ne influențează psihicul, modificându-i tonalitatea pentru un timp mai îndelungat sau mai scurt. Numai cei ce dispun de simțul văzului pot avea noțiunea de peisagiu, fiindcă numai acesta ne furnizează impresii, cu ajutorul cărora dispoziția

noastră psihică se modifică de așa manieră, încât dobândește o altă coloratură. Simțurile celelalte participă și ele la formarea impresiei de peisagiu, dar în mod secundar, rolul principal revenind văzului. Numai cu cântecul păsărilor din pădure ori cu mirosul ierbii și al florilor ori numai cu gustul fructelor, fără impresiile formate cu ajutorul simțului vizual, nu avem peisagiu. Peisagiul, în sens geopsihologic, ne furnizează impresii prin care ni se modifică dispoziția psihică, prin urmare el este în legătură cu tonalitatea noastră psihică. Astfel, trecând printr'un splendid ținut de munte, care prin abundența și varietatea de culori și tonuri, ne-a produs o dispoziție sufletească de bucurie, ruperea osiei automobilului care ne transporta, precum și posibilitatea de a rămânea aci un timp destul de îndelungat, fără hrană și ajutor, a făcut să dispară toată dispoziția de încântare, pe care ne-o produsese splendoarea locului. Același peisagiu poate avea pentru unul efect plăcut, iar pentru altul neplăcut, totul depinzând și de dispoziția sufletească a individului.

Deasupra fiecărui ținut pe care îl numim peisagiu, se întinde bolta cerească, care îl pune într'o nouă lumină, dându-i un aspect specific. Peisagiile sudice stau sub cupola unui cer albastru, cele nordice al unui albastru șters sau al unui cenușiu deschis; într'un fel apare cerul de munte, într'alt fel cerul peisagiului marin și într'un alt fel cel al peisagiului câmpenesc. Impresia de peisagiu este determinată de situația acestui cer, după cum este nouros, senin, etc. Deaceia vom ține seama că orice ținut pe care îl numim peisagiu, apare însoțit și de porțiunea respectivă de cer. Nu cerul este însă elementul fundamental, în determinarea peisagiului, ci pământul, ca bază a impresiilor pe care le produce asupra noastră. Așa dar, prin peisagiu, în sens geopsihologic, vom înțelege un colț de natură pe care îl contemplăm desinteresat și care ne produce o anumită dispoziție psihică.

Pentru geografie, întreg globul pământesc este peisagiu, indiferent de loc și de moment, pe când pentru geopsihologie, numai acel colț de natură care, prin impresiile deosebite pe care le produce, determină o anumită tonalitate sufletească. Geograful, ca om, are desigur și el asemenea stări provocate de peisagiu, dar el nu le poate introduce în considerarea științifică, întrucât la aceasta se opune însăși metoda științei pe care o deservește. Pentru geopsiholog, dimpotrivă, tocmai aceste impresii au valoare, întrucât îi desvăluie calitatea stărilor psihice declanșate. Pe când pentru geograf, peisagiul prezintă un interes permanent, pentru geopsiholog, acest interes se manifestă numai în anumite momente.

Există numeroase categorii de peisagiu : natural și artificial, static și dinamic, etc. Cel natural este un ținut în care mâna omului nu a intervenit cu nimic pentru modificarea lui, cel de al doilea, care mai poate fi denumit și cultural, este o porțiune de teren în care a intervenit mâna omenească cu scopul de a-i mări intensitatea de frumos. Peisagiul static este un colț de natură absolut liniștit unde, în afară de culoare și miros, nu percepem nicio mișcare, niciun bâzâit, niciun ciripit de pasăre, niciun murmur de isvor, nicio blândă adiere de vânt. Cel dinamic, dimpotrivă, este acela în care întreaga natură se află în mișcare, dela firul plăpând al ierbii, care se pleacă mlădios într'o parte și într'alta, la cântecul păsărelelor, vâjăitul apelor, foșnetul frunzelor și până la trăsnetul cerului. Toate aceste categorii de peisagiu sunt importante pentru geopsiholog, întrucât, cu ajutorul lor, se pot stabili anumite categorii de influență asupra psihicului.

Cel mai important simț cu ajutorul căruia se constituie peisagiul este văzul, iar elementele de care acesta are absolută nevoie, pentru declanșarea diferitelor stări și tonalități psihice, sunt culorile. Dintre culori, interes deosebit pentru geopsihologie prezintă calmantele și excitantele, adică, din prima categorie, verdele și albastrul, iar din a doua categorie, roșul și galbenul. Celelalte rămân pe un plan secundar.

Calmanatele verde-albastru sunt dominante în peisagiul de vară, în special verdele, care constituie fondul pe care sunt impregnate celelalte. Albastrul apare dominant ca lumină a cerului, care învâluie peisagiul terestru. Într'un spațiu verde, nervii se liniștesc, ochiul se încântă, dispoziția sufletească ia o coloratură plăcută, se uită grijile, amintirile năvălesc torențial din străfundurile subconștientului, gândirea ia un curs accelerat, cu numeroase izbucniri de inspirație. Orășanul, cu sufletul uscat de priveștiștea aceluiși veșnic pavaj, găsește momente de destindere sufletească, în mijlocul unui peisagiu înverzit, sub bolta înaltă a unui adânc albastru ceresc. Randamentul activității, în câmpul liber și verde, este mai mare decât în spațiile lipsite de verdeață, dar complicata tehnică modernă cere ca munca să se efectueze în clădiri, din cauza intemperiilor care deteriorează aparatura și obiectele fabricate. Albastrul are un efect calmant și mai puternic decât verdele, iar medicina recomandă nervoșilor să-și amenajeze locuințele, pe cât posibil, în albastru, să scrie pe hârtie albastră, să prefere îmbrăcămintea albastră etc. Verdele și albastrul produc liniște și plăcere.

Dacă însă verdele și albastrul nu sunt pure, ci bat în cenușiu, dispoziția psihică dobândește o tonalitate neplăcută și apăsătoare, câte odată cu efecte de blazare, ce merg până la paralizarea oricărei bune dispoziții. Verdele ce bate în cenușiu provoacă apăsare psihică, iar albastrul cenușiu, culoarea multor ape, declanșează melancolie. Albul influențează diferit, după gradul de imixtiune cu celelalte culori cu care intră în combinație, după întinderea spațiului pe care îl domină și după durata lui asupra unui peisagiu oarecare. Peisagiul începutului de iarnă are efecte plăcute și liniștitoare, dar pe măsură ce dobândește aspect de permanentizare, produce neliniște, apăsare, lipsa bunei dispoziții, în general și a celei de muncă, în special. Lumina solară contribuie mult, într'un peisagiu de iarnă, la producerea impresiilor și modificarea dispoziției psihice. Astfel, o mare întindere de zăpadă, scaldată din abundență într'o puternică lumină solară, are efecte plăcute, liniștitoare, dar dacă cerul se întunecă, luând un aspect cenușiu, atunci dispoziția psihică ia o coloratură de apăsare, melancolie, greață etc. Albul polar, prin vastitatea suprafețelor acoperite, dă un efect iritant, declanșând apoi nervozitate pronunțată.

Culoarea cenușie este foarte răspândită în natură, fiind culoarea cerului cu nour și ploae, precum și a altor numeroase fenomene. Nu există vreme mai proastă decât în culoarea cenușie și nu există dispoziție psihică mai deprimantă decât cea produsă de o asemenea vreme. Traiul continuu sub un asemenea cer cenușiu, ca al populațiilor dela Nord, amuțește buna dispoziție și voioșie, omul devenind tăcut greoi, morocănos, meditativ, religios. Indelețnicirea cu cetitul Bibliei, în timpul lungilor nopți de iarnă polară, face din Nordici oameni foarte credincioși. Se zice că aceste populațiuni au o nostalgie milenară pentru clima dulce a Sudului, iar condițiile de viață stabilizată de azi, protivnice nomandismului, prelungesc acest sentiment.

Culori excitante sunt roșul și galbenul. Pentru unii, acțiunea acestor culori are efect plăcut, pentru alții neplăcut și iritant. Efectul excitant se constată și asupra animalelor, mai cu seamă la tauri, cari la vederea persoanelor îmbrăcate în roșu se reped la ele spre a le doborî la pământ. Popoarele primitive au și ele preferințe pentru roșu și nuanțele lui. Roșul aprins este și culoarea preferată a multor naturi patologice, isterici, epileptici, iar femeile atinse de această insuficiență își confecționează aproape întreaga îmbrăcăminte în roșu, pe când bărbații poartă în această culoare și nuanțele ei numai accesoriile îmbrăcămintei. Același lucru se poate spune și despre galben.

Peisagiul cu cel mai plăcut și reconfortant efect este cel plin de variație, în care abundă culorile, la care lumina solară nu ia aspect orbitor, iar atmosfera se

complace într'o adiere ușoară, la o temperatură aproximativă de +20 C.

Lumina își are și ea modalitatea ei particulară de influențare, modalitate dependentă de un anumit optimum, peste care dacă se trece, se modifică și efectul asupra psihicului. La fel se petrec lucrurile și când optimalul nu este atins. Optimalul luminii depinde însă de structura noastră fiziologică, pentru unii având o intensitate mai pronunțată, pentru alții mai scăzută. În orice caz însă, intensitatea optimală are efecte plăcute, binefăcătoare, înprospătătoare declanșând buna dispoziție, înveselind, dând impuls și dragoste de viață, pe când depășirea ei acționează iritant și neliniștitor, iar neatingerea limitei normale, deprimant și, până la un anumit grad, chiar paralizant.

Intunecul nopții acționează înfiorător, groaznic, în singurătate, antrenant însă în mulțime, cu bună dispoziție pentru vorbă și joc.

Peisagiul de munte și cel de câmpie au efecte diferite, după anotimpuri. Pentru un câmpean care merge pentru prima dată la munte, acesta îi apare ca o adevărată revelație, prin impozanța lui, noutatea plantelor, răcoarea și prospețimea atmosferei. Funcțiunile fiziologice se resimt puternic de puritatea atmosferică a peisagiului de munte, făcând să mărească fenomenul oboseții și al foamei, ca efect al unui mai mare consum de energie, ce se cere înlocuită. Oamenii de la șes, nevoiți a-și petrece viața la munte, vor avea totdeauna nostalgia șesului, întrucât configurația terenului de munte le dă impresia de astupare, de tăiere a respirației, suferind de o continuă depresiune sufletească.

Peisagiul de câmpie acționează, pentru omul dela munte, plăcut, la început, producându-i liniștire și destindere sufletească, dar pe măsură ce monotonia terenului devine tot mai apăsătoare, se ivesc cunoscutele fenomene de plictiseală și oboseală, ce dau la rândul lor impresia de gol și pustiu.

Mărimile naturii și forțele ei colosale — munții înalți, oceanul înfuriat — ne produc sentimentul sublimului, rezultat din comparația între măreția naturii și micimea omenească. Această privire comparativă ne duce repede la melancolie. Ruinele trecutului, care sunt vestigiile de viață înaltă, morală, patriotică ori culturală, privite comparativ și retranspuse prin ochii minții în situația de grandoare din timpul înfloririi lor, ne duc deasemenea la melancolie. Iată un strălucit exemplu:

„Privesc îndelung, depe monticulul Capitoliului, impresionanta învălmășeală de ziduri ruinate, care constituie principala enclavă antică: forul roman. Ruinele au poezia lor specială și sunt — mai ales în măsura de acolo — cel mai elocvent ceasornic pentru scurgerea veacurilor. Dar, cum nu eram eu singur ca să mă las în voia melancoliei... mi-are înfrânt năvala sentimentelor, selectând acele impresii, care deschideau calea spre probleme raționale”. (Ion Petrovici, Impresii din Italia, 1930).

Un peisagiu este cu atât mai viu și influențează psihicul cu atât mai intens, cu cât se prezintă mai dinamic, mai plin de mișcare. Influența unui peisagiu în care șerpue un râu, frunzele copacilor tremură la cea mai blândă adiere a unui vânt ușor, nurașii trec în grabă dela un capăt la celălalt al orizontului, iar florile răspândesc din abundență un parfum îmbătător, este cu mult mai puternică și mai reconfortantă decât a unui lan în care nu se simte nici cea mai slabă mișcare și în care domnește o liniște de mormânt. Căci, pe când liniștea tocește și amoarte conștiința, mobilitatea antrenează și deșteaptă pe om la viață. Același lucru se poate spune și despre un peisagiu de iarnă, în care ninge cu fulgi mari de zăpadă, ce joacă în felurite chipuri, în care se profilează o ușoară adiere, iar lumea se mișcă în grabă într'o parte și într'alta. Un peisagiu în care ninge liniștit, cu un cer plumburiu, în care nu-și face apariția nicio vietate, în care domnește o liniște adâncă și înfiorătoare, dă naștere monotoniei paralizante. Iată un exemplu tipic, relatat de unul din subiecții anchetați:

„Privesc din cameră, de lângă sobă, afară. Ninge liniștit. Cerul este plumburiu. Nimeni nu trece pe stradă, e o liniște adâncă. Monotonia vremii mi-a adus sufletul la același unison. N'aș vrea să ies afară. Parcă nu am chef de nimic. Dacă totuși mă apuc de lucru, o fac nu dintr'un îmbold deosebit, ci dintr'un efort voluntar susținut cu tărie. Tot ce fac îmi pare searbăd". Răspunsul este tipic.

Prelungirea ninsorii nu mai are acțiune plăcută, ci produce enervare, iar în cele din urmă paralizarea dispoziției psihice pozitive și a dragostei de lucru.

„Afară ninge liniștit, cu fulgi mari. Ce plăcut este să privești din casă, dela căldură, jocul nebunatec al acestor fluturi albi. Cât timp am stat afară, nu mi-a făcut nicio plăcere căderea fulgilor, ba dimpotrivă, aș fi dorit cât mai curând sfârșitul, căci ninge de trei zile în șir și simt că am ajuns la saturație. Gerul care însoțește ninsoarea îmi paralizează orice poftă de lucru, mai ales că mă ustură vârful degetelor, atât dela mâini, cât și dela picioare. Simt enervare din cauza acestui ger însoțit de ninsoare. Lumea merge repede pe stradă, nervoasă, sătulă parcă de un asemenea fenomen".

Dinamicul peisagiu al viscolului produce un fior plăcut înăuntru dar enervant afară. În primul caz este foarte propice răscolirii amintirilor.

„Afară e viscol mare. Zăpada grămădită la colțul casei amenință să ne cotropească. Se aude vâjâitul vântului în soba plină de jăratec. Simt că un fior mă pătrunde; mă gândesc cu groază la cei prinși pe câmp. Mă sui în pat să mă culc. E plăcut să stai în plapumă și să asculți viforul, ale cărui sonorități te ajută parcă la somn. Când mă gândesc la cei ce stau în mijlocul vârtejului, n'aș vrea să fiu în locul lor, însă asclutarea lui din casă îmi produce un fior plăcut. Aduceri aminte din vremi și locuri îndepărtate încep să-mi năpădească mintea. E parcă un moment extrem de propice amintirilor".

Peisagiul iernii produce mare plăcere copiilor, care simt o bucurie extraordinară la căderea primilor fulgi, ceea ce înseamnă că pentru ei are efect dinamic. Iarna este cu adevărat bucuria copiilor; pentru bătrâni însă aduce doar la început o melancolie plăcută, dar pe măsură ce intemperiiile se aglomerează ea devine insuportabilă, iritantă.

Natura vie, dinamică, accelerează cursul funcțiunilor psiho-fizice, pe când cea moartă, statică, nemișcată, are la început un efect liniștitor, dar permanentizarea imobilității conduce la amortirea simțurilor și funcțiunilor intelectuale, precum și la o ușoară neliniște sufletească. Uniformitatea și monotonia acționează paralizant, diversitatea și mișcarea antrenant.

Un peisagiu poate fi gustat nu numai din poziția de stat pe loc, ci și din mers. Unii preferă a-i gusta efectele după ce au ajuns într'un anumit punct, alții însă chiar din mers. Gustarea peisagiului depinde însă și de tonalitatea ce ne cuprinde sufletul la un moment dat, nu numai de natură, care ni-l prezintă, căci aceasta din urmă este indiferentă, pe când sufletul nostru, prin finețea și ușoara lui capacitate de rezonanță este acela care îi receptează efectele. Poate fi un peisagiu sublim, dacă sufletul ne este cuprins însă de jalea morții celei mai scumpe ființe, nu percepem nimic, rămânând complet indiferenți și pasivi.

În noua știință a geopsihologiei, studiul peisagiului ne furnizează date foarte prețioase asupra capacității de rezonanță a psihicului uman, deschizând largi perspective de cercetare și pentru psihologia generală. Bunele ei rezultate vor depinde firește de corectitudinea și obiectivitatea cercetării, dar mai ales de alegerea celei mai adecvate metode. Până în prezent s'a lucrat prea puțin pe acest domeniu, dar sperăm că viitorul va antrena noi forțe și va defrișa terenul aproape virgin al geopsihologiei, de unde se vor culege cele mai neașteptate roade.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

ORIENT ȘI OCCIDENT

Orient și Occident este titlul unei cărți a domnului Anton Dumitriu, apărută în edit. Soc. de Cultură Național-Liberală, Buc., 1943.

Autorul e bine cunoscut celor ce urmăresc mișcarea noastră filosofică, D-sa fiind unul dintre reprezentanții de frumoase speranțe ai tinerei generații de gânditori. A publicat până acum lucrări ca: *Valoarea metafizică a Rațiunii* (1933), *Bazele filosofice ale științei* (1938), *Logica nouă* (1940), *Logica polivalentă* (1943) și alte studii, apărute în reviste și broșuri.

Ocupându-se până acum cu probleme de logică, teoria cunoașterii, metafizică, etc., de data aceasta a îmbrățișat o problemă de filosofie a culturii: Criza culturii occidentale-raportul Occidentului cu Orientul, calitățile și deficiențele unuia și a celuilalt.

Despre criza culturii moderne s'a vorbit și s'a scris foarte mult în ultimul timp — mai ales după primul războiu mondial — și ea este o realitate. O constată și d. A. Dumitriu, încercând o explicație personală a ei.

În ce constă deci această criză după D-sa?

Nu într'o prăbușire a Occidentului, cum pretinde Oswald Spengler, sau într'o simplă „răsturnare de valori”. Nu-i vorba de o înlocuire a unor valori vechi cu altele noi, ci de substituirea unor valori particulare, altora mai cuprinzătoare. Ne lipsesc valorile ideale, nesocotim esențialul. Hipertrofia activității, primatul faptului, nepreocuparea de problemele mari, iată în ce constă criza Occidentului, după d. Dumitriu.

Definind cultura ca „un sistem de idei care are în centrul ei, cel puțin, omul dacă nu umanitatea întreagă, urmărind dezvoltarea lui, sau a ei, pe unul sau pe toate planurile”, (65) așa-dar „o disciplină de creștere a individului sau a colectivității”, în raport cu civilizația, ca expresie a vieții omului în cetate, exterioară și superficială, găsește că e abia în faza incipientă, pe când cealaltă a fost împinsă la o

dezvoltare maximă. (p. 56). Această hipertrofiere a unei civilizații, care nu este expresia unei culturi organice, care e deci, lipsită de principii și idealuri, este o anomalie și poate devia într'o adevărată catastrofă. (p. 62). Această civilizație e o primejdie, „căci ea ar putea să se dezvolte chiar împotriva omului și a culturii”. (pag. 67).

Poate o astfel de civilizație există astăzi în Occident, dar ea nu reprezintă o cultură ajunsă la apogeu, și deci în stare de bătrânețe, cum crede Spengler, spune d. Dumitriu. Nu se poate vorbi de un declin al Occidentului, acum când se poate constata o activitate febrilă pe toate țărmurile. Cultura occidentală e deabia la început, nu avem încă o cultură superioară, dar ea va trebui să vină, crede d-sa. Deocamdată însă, asistăm la o dezvoltare maximă a mașinismului, care deși nu e un rău în sine, stăpânește și aservește pe propriul său autor.

Încercând să caracterizeze cultura europeană, autorul o găsește *heraclitică* și nu *eleată*. Se știe că după Eleați, existența era incremenită — imuabilă, neschimbătoare, iar devenirea, modificarea o simplă aparență și iluzie. După Heraclit însă toate curg, totul se transformă, nimic nu este, totul devine. Ideia aceasta din urmă stăpânește lumea modernă europeană. Pentru Occidentali, nu există nimic permanent. Totul se prefacă și se schimbă, chiar și adevărul însuși. „Devenirea continuă aparține ca un blestem sau ca un dar, gândirii europene și deci, adevărilor ei” (p. 81).

Epoca hellenică ne-a transmis, prin Renaștere, *libertatea gândirii*, care, împotriva tradiției, a revelației, a prejudecăților, a căutat să supere puterii ei orice realitate, orice adevăr (p. 80). Adevărul există și în sine, dar există și în funcție de gândirea umană.

Pentru Orientali, adevărul e ceva independent și străin omului, iar el trebuie să se tor-

tureze și transfigureze pentru a și-l apropia. „Orientalul pleacă dela adevăruri, care nu sunt ale lui și se transformă după chipul și asemănarea lor; Occidentalul pleacă dela gândirea lui și nimic nu există care să-i depășească natura gândirii; Lumea are o legătură ombilicală cu inteligența umană, și dela ea își trage seva pentru a se construi“ (p. 81). Iată de ce Descartes pune gândirea înaintea existenței, când spune *Cogito ergo sum*.

Adevărul este deci, în funcție de gândirea individuală a omului. Occidentul, i se pare d-lui Dumitriu, nu se conduce după Socrate, Platon, Aristotel, ci după Protagoras, care a spus că „Omul este măsura tuturor lucrurilor“. Astfel dacă Socrate, cu toate că recomandase: „Cunoaște-te pe tine însuși“, pune adevărul înaintea omului, Protagoras consideră mai important decât toate adevărurile, omul și fericirea lui (p. 87).

În felul acesta nu există un sistem de adevăruri absolute, fiindcă „adevărul depinde de unghiul din care omul privește lumea, de poziția relativă a lui în fața naturii“ (p. 90). Sofistica și scepticismul își au astfel justificarea lor. D-l Dumitriu îl consideră așadar pe Protagoras nu numai ca cel mai înțelept dintre sofisti, ci chiar înțelept în raport cu alți gânditori, care în istoria filosofiei și-au câștigat un credit mai mare. Dealtfel, într-o „sofistică atenuată“ s-a mișcat spiritul european dela Socrate, Platon, Aristotel până la Descartes și de atunci încoace (p. 95).

D-l Dumitriu își dă seama însă de marele pericol al gândirii autonome, proclamată de Greci și Renaștere și devenită principiul fundamental al epocii moderne. Căci dacă această gândire liberă poate duce la descoperirea adevărului, atunci când e socotită ca un scop în sine, ea poate deveni nudă, necreatoare, sinucigașă (p. 92). Acea *indoială metodică* a lui Descartes reprezintă un factor dinamic al gândirii europene, dar ea nu trebuie să ducă la exagerare. Autorul nu admite însă nici dogmaticul, prin care gândirea se anchilozează și moare (pag. 92). Gândirea trebuie să fie mereu dinamică; o gândire eleată, statică, înseamnă regresivitate, declin (p. 82).

Oricât de fervent apologet al rațiunii libere este d-l Dumitriu, afirmând că nu există adevăr absolut și etern și că chiar acolo unde ne-am așteptat la o gândire universală — Logica și Matematica — există mai multe „Logici“ și „Geometrii“, își dă seama totuși, de pericolul de a se considera ca adevăr ceia ce pretinde cineva, cu negarea adevărurilor altora. E vorba de mania *originalității*. „Iată de unde

se naște marea bătaie a originalității: Oricine își închipue să poate găsi Adevărul și că noua lui teorie va reprezenta mai bine, decât nu definitiv, lumea. În sociologie, în politică, în artă, în toate domeniile se caută idei noi, idei originale, care să înfățișeze adevărata artă, adevărata societate, adevărata religie. Morbul originalității a pătruns în activitatea noastră intelectuală, viciind-o“ (p. 96).

Desigur, d-l Dumitriu are dreptate. Una din cauzele crizei culturii moderne este această absolută autonomie a rațiunii, — consecință a individualismului modern. A dus aceasta la un progres al științei și civilizației, dar în același timp a dăunat profund unității de sens a culturii. Criza culturii moderne, spune Paul Valery, se datorește „dezordinei“ intelectuale a Europei. Din ce constă această dezordine? „Din libera coexistență în toate spiritele cultivate, a ideilor celor mai diferite, a principiilor de viață și de cunoaștere celor mai opuse“. (Variété, 18). Aceasta a dus desigur, și la dezordine morală — la un adevărat haos spiritual.

Autorul citează din René Guénon o frază, care exprimă tocmai acest adevăr: „Originea primă a acestei stări de haos vine dela începutul epocii moderne, când spiritul anti-tradițional s'a manifestat imediat prin *proclamarea liberului examen*, adică prin absența în ordinea doctrinală, a oricărui principiu superior opiniilor individuale“. Numai că d-l Dumitriu e împotriva oricărei tradiții și autorități, și de aceea nu împărtășește apărarea tradiționalismului din partea lui Guénon. Tradiționalismul, ca și originalitatea, după d-l Dumitriu este o aberație, o nebunie (p. 97). Dar ne întrebăm acum, ce crede d-l Dumitriu că se poate pune în calea avalanșei de pretenții individualiste, dacă nu mai există tradiție, autoritate, dogmă? E adevărat, d-sa nu admite afirmația individualistă: „Toate sistemele sunt false, afară de acesta pe care-l susțin eu“, precum nici poziția sceptică: „Nu există nimic adevărat“, fiindcă „orice sistem reprezintă un adevăr parțial“. Așadar, n'ar fi admisibile nici atitudinea sofistă, nici cea sceptică. D-l Dumitriu spune că adevărul se descopere treptat, prin *colaborare* și „nu există o teorie adevărată, ci teorii complementare adevărate“ (p. 85). Inteligența omească, prin autonomia ei absolută, și-a manifestat puterea ei relativă, finită în fiecare clipă, dar nelimitată dealungul timpului. Suntem în faza unei noi epoci care se naște, și care, în locul orgoliului făuritor al ignoranței absolute, depășind adevărurile și oamenii, stabilește modestul loc al fiecărui adevăr, al fiecărui om, unind adevărurile și unind umanita-

tea. Nu individul, ci umanitatea cunoaște. *In această comuniune a inteligențelor stă puterea de cunoaștere*“ (p. 99).

Ne întrebăm însă acum, se poate oare conta cu modestia omului, de a recunoaște că el nu poate aduce decât o părțică de contribuție la stabilirea adevărului? Va recunoaște el întotdeauna ce au adus alții și ce rămâne pentru contribuția altora în viitor, când autorul însuși constată o așa goană după originalitate și adevăruri personale? Și apoi, nici un adevăr nu se stabilește pe deplin în cursul vremii, așa fel ca să devină „dogmă“ respectată de toată lumea și intrată în tradiția ei de gândire? Nimic nu poate intra într'un patrimoniu permanent de adevăruri și valori?

D-l Dumitriu spune că, „a crede... în idei absolute, în doctrine adevărate și definitive, este a crede în moarte și nu în viață, înseamnă a nu face știință“ (p. 39). Va trebui să nu reflectăm nimic ca stabil pentru a nu fi „statici“ și pentru a fi deplin liberi? Libertate cu orice preț, libertate scop în sine? D-l Dumitriu însuși a recunoscut pericolul ei. Rămâne totuș un apologet al libertății, împotriva tradiției, revelației și a oricărei idei de autoritate. Dar, încă odată, acestei libertăți excesive însăși se datorește, în cea mai mare măsură, criza epocii moderne. În felul acesta, rațiunea „liberă“ a omului mereu va scormoni ca să dărâme, spre a clădi din nou. E un destin de Sisif. „In această chinuitoare fugă de propriile lui creații, constă măreția și mizeria spiritului omenesc“, zice d-l Dumitriu (p. 134).

D-l Dumitriu cere pentru o redresare a Occidentului, o cultură de tip științific, pe bază de logică și matematică. Dacă A. Comte a vorbit de trei faze în evoluția spiritului omenesc: religioasă, metafizică și științifică, d-sa crede că trebuie să urmeze a patra, cea matematică, aceasta depășind faza pozitivistă care operează cu fapte de experiență, ceiace dă culturii un caracter *materialist*. Nu în fapte stă cunoașterea științifică, ci în teoria matematică respectivă“ (p. 102). Teoria matematică se constituie înainte și dincolo de experiență, este a priori și se poate aplica în toate domeniile (p. 111). Filosofia însăși nu va mai avea obiect propriu, — căci metafizica nu-și poate verifica adevărurile, — ci va analiza teoriile științei. Filosofia trebuie să privească dela înălțime, lumea obținută de știință (p. 117).

Dar dincolo de limitele rigide ale spiritului științific, filosofia are, credem, antenele ei de orientare în sânul realității, împlinind astfel, știința, printr'un obiect propriu. Concepută nu-

mai după metoda strict științifică, nu poate exista o filosofie deplină.

În felul lui A. Comte, d-l Dumitriu nu vede o realizare a unității spirituale a societății moderne și a unei păci durabile, decât prin știință. Desigur că și prin știință, dar nu numai prin ea.

Față de aceste însușiri ale Occidentului, ce caracterizează Orientul, pe care autorul și-l ia ca „termen de comparație“? — În timp ce Occidentul s'a aplecat asupra naturii, pentru ca prin experiență și rațiune să-i cunoască legile pe care să le pună în slujba intereselor sale, dar a neglijat omul, în ceiace are el mai adânc și esențial, Orientul a făcut tocmai contrariul. „Orientul a studiat natura într'un mod neîndemânatic, fără matematici și fără metodele experimentale. Dar el a studiat într'un mod profund natura omenească“ (p. 158).

Occidentalul este un *extravertit*. El privește în afară, pentru cunoașterea lumii. În cadrul omenirii își are desigur, partea lui de contribuție la munca obștească de descoperire a adevărului. Orientalul este un *intravertit*. Privește în interior, se retrage în singurătate pentru meditație și contemplație. „In loc să umble după adevărurile Universului, orientalul descopere dedesuptul tuturor fenomenelor, spiritul său“ (pag. 152). Față de mentalitatea europeană, Orientul se află într'o întorsătură kopernicană; toată lumea se învârte în jurul spiritului și nu acesta e în dependență și subordine față de lucrurile exterioare. Spiritul omului se răsucesce asupra lui însuși, spre a se concentra, a medita, a contempla. Există o tehnică spirituală ce constă dintr'o sumă de reguli menite să înmănușeze puterile sufletești, spre a produce o forță spirituală“. Căci ceiace urmărește Orientalul, mai presus de orice, este educația și perfecționarea sufletului. El nu luptă și nu stăpânește natura la fel cu Occidentalul, dar în schimb știe ce-i lupta cu el însuși, și e capabil a se birui și stăpâni.

Apuseanul are cultul cunoștințelor lucrurilor moarte, al erudiției, — sterpe câteodată, — dar ignorează viața lăuntrică. El cunoaște lumea externă, dar nu se cunoaște pe sine. Bacon spusese: *tantum possumus, quantum scimus*, și știința modernă a dat omului covârșitoare puteri asupra naturii, dar nu și posibilitatea de a stăpâni și îmblânzi energia și conștiința umană. Mai mult încă, omul a devenit sclavul mașinelor sale, Știința l-a pus pe om în bune condiții materiale, dar ea nu i-a dat și o orientare morală. El s'a dedat multor ex-

cese și vicii. Occidentul a descoperit lumea externă — d-l Dumitriu crede că și *umanitatea*, — Orientul a descoperit omul.

Autorul nu se împacă cu mentalitatea statică, *tradiționalistă* a Orientului, lipsa contribuției individuale la descoperirea progresivă a adevărului, din care punct de vedere se află în avantaj, Occidentul. Să primim însă cu înțelegere, mesajul Orientului, relativ la cunoașterea omului.

În caracterizarea Occidentului față de Orient, d-l Dumitriu a știut să scoată în relief trăsăturile esențiale ale acestuia și a văzut bine, destule aspecte ale crizei de care e bătut. A stabilit că marea deficiență a Occidentului este necunoașterea omului, în care privință, acesta ar putea lua exemplul de la Orient.

Autorul vede bine *boala*, dar nu la fel și *leacul*. Căci ceiace trebuie odată înțeles de toată lumea, este că *criza culturii moderne trebuie privită în lumina creștinismului*. Reabilitarea omului modern, numai prin *spiritul creștin*, poate veni.

D-l Dumitriu însă, nu pare deloc că ar adera la o astfel de părere. În lucrarea sa n'am găsit, mi se pare, o vorbă cu adevărat bună despre creștinism. Evul Mediu, care se caracterizează printr'o adâncă mentalitate creștină, e considerat ca „perioada cea mai obscură și cea mai tiranică din câte a cunoscut Occidentul“ (p. 30). El profesa, se zice, o „sclavie a spiritului“, ce făcea imposibil progresul științei. „Cum să luminezi oamenii prin credință, câtă vreme trebuiau să fie ținuți în întuneric pentru a nu putea reflecta?“ (p. 30). „Un spirit asiatic — și să nu se uite că în Asia s'a născut creștinismul — negând orice realitate imediată, punând adevărul obscur deasupra oricărei lumini a conștiinței, a eliminat persoana umană din realitatea concretă“ (p. 31). Creștinismul, se pretinde, ar fi înăbușit libertatea omului și dragosea de natură, pe care o socotește ca sursa răului (p. 33). Etica creștină, cu asceza și sfințenia ei, silea pe om să renunțe la viață — în felul acesta, ucigând-o — pentru „iluzia“ unei alte vieți (p. 194).

Evul-mediu a avut, recunoaștem, lipsurile și păcatele lui, și nu vom încerca să-l apărăm pentru acestea. Autoritatea bisericii apusene a căzut uneori în abuzuri și compromisuri, între cari, în pragul epocii moderne mai ales, a fost și încercarea de a opri libera afirmare a rațiunii. Procedeele închiziției nu sunt o frumoașă amintire pentru civilizație, și nici pentru biserică. Trebuie însă să facem o deosebire între clericalism și creștinism. O judecată superficială și pătimașă, poate trece greșeli ce

aparțin unuia, asupra celuilalt, dar una serioasă și onestă, nu. Din nefericire însă, mai mult judecata dintâiu s'a aplicat creștinismului, și cât de eronat a fost el înțeles, adesea din cauza aceasta!

Evul-mediu însă, dincolo de deficiențele lui, ridică fruntea omului spre cer, întreținându-i dorul spre o viață spirituală înaltă și adâncindu-i conștiința morală. Neglija, e drept, în bună măsură, vieța „de aici“, dar, în schimb, ce străduință de desăvârșire morală pentru vieța de „dincolo“ inspira! Nu se realiza, astfel, ființa omenească, pe deplin, armonice, dar se preocupa de partea esențială a ei, care, după Renaștere, a fost neglijată, și tocmai aceasta a adus marele rău de care suferă omul modern. O recunoaște însuși d-l Dumitriu: „Renașterea, spune d-sa, desprinzând pe om de autoritate, de Dumnezeu și de mântuirea lui, profesată de creștinism, situându-l pe individ în centrul Universului, a făcut mai mult decât trebuia: prin creștinism, avea — cel puțin virtual — pentru ființa omenească un ideal; prin umanismul păgân al Renașterii, se dau omului puteri cosmice, dar se reduce idealul și realizarea lui la orizontul pământesc. Renașterea a dat mijlocul, dar nu scopul“ (p. 34). Și mai departe: „Omul Renașterii și-a descoperit inteligența, dar nu și direcția. Nici un criteriu definitiv și universal nu patronează activitatea intelectuală a lui“ (p. 35).

Foarte bine spune d-l Dumitriu, — dar atunci de ce nu găsește, cum ar fi firesc, în creștinism, o reabilitare a omului, ci, dimpotrivă, crede că *știința* — complet *matematizată* — poate să aducă tot leacul?

Biserica, prin reprezentanții ei trecători, oamenii, poate să ia uneori măsuri abuzive — cum s'a făcut de pildă în Evul-mediu — dar creștinismul a adus *adevărate libertate* în lume. Nu a adus sclavie, ci a fost împotriva oricărei sclavii. Desigur, creștinismul nu înțelege libertatea ca un scop în sine, ci numai în funcție de scopuri superioare, deși omul nu e silit să le urmeze.

Ce altă concepție a fost mai echilibrată în a indica raportul dintre om și natură, valoarea omului, perfecțiunea morală, etc.? Predică oare creștinismul renunțarea, pur și simplu, la viața aceasta, sau numai trăirea ei în mod virtuos în vederea fericirii celeilalte vieți? Ne cere să căutăm moartea cu orice preț, chiar când și ea nu e necesară pentru scopuri mai mari decât e viața însăși? Ne cere asceza tuturor, și nu dă doar simple sfaturi de exerciții mai aspre ale voinței pentru cei ce caută și pot atinge un grad de moralitate mai înalt?

Dar încă odată, nu există concepție despre lume și viață mai ponderată, mai echilibrată și mai realistă — cu tot idealismul ei — ca cea creștină. Dece să-i atribuim atunci, exagerări și lipsuri pe care nu le are?

Intellectualii noștri însă, din nefericire în cea mai mare parte a lor, nu s'au trudit îndeajuns să cunoască doctrina creștină. Ar fi un mare compromis pentru cineva care ar fi înțeles ceva greșit dintr'un sistem filosofic, dar se trece ușor peste orice greșită înțelegere a învățaturii creștine. (În ceiace îl privește pe d-l Dumitriu, nu se poate pune în discuție capacitatea și pregătirea sa intelectuală, care sunt cu adevărat impunătoare, ci doar orientarea sa spirituală).

Trebuie însă să știm că răul de care suferă Occidentul, este mai ales, lipsa de viață creștină. Omul modern, care se află în centrul crizei în care ne zbatem, nu poate deveni ceiace ar trebui să fie și ceiace recunoaște și d-l Dumitriu că nu este, decât prin creștinism. Logica și matematica — știința în genere — n'au lipsit epocii moderne, și totuși omul suferă.

Dacă d-l Dumitriu spune în sens peioric despre creștinism că este „asiatic“, apoi el cuprinde tocmai partea bună pe care o găsește însuși d-sa în Orient. Aplecarea omului asupra lui însuși, adâncirea conștiinței sale, efortul de perfecționare morală, le reprezintă creștinismul fără exagerările și exclusivismele Orientului. Dece dar, să nu le căutăm în creștinism, când îl avem între noi, și când ne numim cu numele lui?

Pe lângă aceasta, creștinismul nu e nici contra cunoașterii lumii externe, care e creația lui Dumnezeu, și în mijlocul căreia omul e pus de El ca să trăiască fericit. Natură și om, știință și credință, civilizație și cultură, tehnică și etică, realitate și idealitate, progres și tradiție, matematică și mistică, toate își găsesc locul și justificarea, sub bolta largă și armonică a concepției creștine.

Creștinismul, apărând la limita dintre Orient și Occident, și fiind de origine divină, conține

partea cea bună atât a unuia cât și a celuilalt, reprezentând astfel o concepție perfectă despre lume și viață.

În ea, numai, putem găsi orientarea noastră spirituală, certă și echilibrată, și prin ea numai poate veni salvarea omului modern, din criza spirituală în care se află.

Matematica poate să contribuie la cercetarea obiectivă a adevărului, la progresul științei și al tehnicei — și nimeni nu trebuie să-i conteste valoarea acolo unde o are, — dar ea nu ne poate spune nimic referitor la sufletul și destinul omului, ce nu se pretează la o cunoaștere „more geometrico“.

D-l Dumitriu recunoaște ca o mare lipsă a Occidentului — ignorarea omului ca om. Ce ne va spune însă, referitor la acesta, matematica, pe care d-sa o propune ca dominând o a patra fază de evoluție a omenirii?

Noi credem, — fără a subestima totuși, această știință care nu e câtuși de puțin vinovată de răul vremii noastre — că epoca ce ar aduce o salvare a omenirii, trebuie să fie profund creștină.

În această epocă trebuie să predomine religia, filosofia, etica. Acestea vor întoarce atenția omului asupra lui însuși, îi vor da o orientare morală, și-l vor mântui de criza de care suferă.

În felul acesta numai, nu se va mai putea vorbi despre „Declinul Occidentului“, iar omul va putea găsi noi forțe creatoare, pentru ca Europa să fie mereu creierul umanității și stăpâna lumii.

Un gânditor creștin din Apus, a spus aceste cuvinte și credem, că exprimă un adevăr: „Tout laisse prévoir que la crise sociale préparée par la fin du XIX-e siècle, se renouera au XX-e sur le terrain de la religion. Les peuples en sortiront meurtris ou régénérés, selon la mesure de leur incroyance ou leur foi“. (Gaston Frommel, *Etudes religieuses et sociales*, II Ed., 1907).

GH. IFTIMIE

O NOUĂ INTERPRETARE A LITERATURII

S'au încercat în ultimii 50 de ani fel de fel de arme din investigație în câmpia astrală a literaturii românești, fiecare aducând odată cu senzația noutății și un coeficient de interpretare care a rămas măcar în parte utilizabil. Mai în urmă i s'au aplicat literaturii române reflectoare apusene și metode moderne de analiză, accentuându-se fie o latură, fie alta. Unii au văzut în anumite perioade de eflores-

cență un rezultat al influențelor depărtate, bizantin-ortodoxe sau occidentale. Alții au judecat-o unilateral din punct de vedere al sentimentului estetic pur ori din marginea concepțiilor sociale și politice. Din toate a rămas un ce valabil, iar diferitele compartimente ale literaturii române s'au ales cu o limpezire.

I s'au suprapus perspective pretențioase, de

sonoritate europeană sau a fost atacată cu puncte de vedere de calibru considerabil. La toate acestea, literatura română a rezistat, nu fiindcă este într-o corespondență spirituală cu ritmul Europei, ci fiindcă are în ea însăși materia vieții, substanța divină de rezistență în fața forțelor nimicitoare. Așa cum cântecul popular românesc rezistă și e tot atât de frumos și valoros ca poveștile nordice, romanțele iberice și baladele sârbești, literatura română are ceva atât de specific latin, încât oricât s'ar strădui unii s'o minimalizeze, nu vor reuși decât în măsura în care ar putea diminua valoarea unor opere lirice și artistice din tezaurul spiritual al popoarelor neolatine.

Mereu s'au interpretat fenomenele românești prin lentile imens europene, cu desavantaj pentru noi.

În cele ce urmează să expun, voi schița rezultatul la care am ajuns după un studiu de câțiva ani în domeniul literaturilor latine, dar mai ales al celei românești.

Se știe de toți că în cântecul popular domină una sau două note exterioare ca forță lirică și a căror prezență se perpetuiază major în cele mai caracteristice opere de spiritualitate românească. Autenticul românesc nu se poate elibera de fatalitatea acestei peceți care vine din aceleași izvoare de sensibilitate ca și la alte popoare apropiate nouă ca fond sufletesc. Pentru cine stă să mediteze asupra acestui fenomen, nu mai este nimic excepțional, ci firesc de logic.

În cântecul popular predomină ca sentiment acea nestinsă aspirație spre altceva, spre altcineva, spre ceva drag, depărtat, inaccesibil. Acesta este sentimentul dorului de a cărui prezență sunt pline toate producțiile geniului creator românesc. Nu ne interesează acum interpretările parțiale ale acestui sentiment străvechi și caracteristic regiunilor muntoase și întinderilor de ape; nici personificarea, nici ipostazarea, nici apropierea lui de acel vag sufletesc rusesc *nicevo*, cum e în unele poezii de Esenin. Constatăm numai că unanimitatea producțiilor lirice și o mare parte din cele epice, creații spontane ale poporului român, sunt străbătute, ca o nebuloasă de un foc cersesc, de sentimentul copleșitor al dorului. Fiecărui îi vin în minte versurile necesare. Reversul dorului îl găsim tot în doină. E jalea românească, stare de suflet profund măcinătoare de forțe reactive. Când nu e dor, e jale în lirica și epica populară română. Între aceste două culmi sufletești e totul.

Nu e necesar să scuturăm fiecare specie pe rând, pentru a-i vedea intima structură de

dor și jale. Se impune observația că și melodia românească și hora noastră sunt în concordanță cu dorul și jalea, ca sentimente latine și apoi românești.

Dar dorul și jalea au invadat literatura română cultă. Această afirmație nu este o butadă, ci o realitate permanentă de a cărei însemnătate psihologică și artistică încă nu și-au dat seama criticii și istoricii literari români.

Toată literatura română este expresia când mai lucidă, când mai ascunsă, a sentimentului românesc de dor, fie că e Iancu Văcărescu, fie că sunt alții ca Eminescu, Macedonschi, Alecsandri, Goga, Nichifor Crainic sau Emil Giurgiuca; iar dintre prozatori, cine nu va recunoaște în Sadoveanu un extraordinar dor de trecut, de peisaj moldovenesc, în Rebreanu dorul de pământ, în Gib. Mihăescu dorul evadării înspre interstiții?

Nu e locul să arăt amănunțit că tot ce e mai caracteristic în opera fiecăruia este o emanație bogată a sevei pământului nostru, o potențare a dorului în forme uneori depărtate de matca doinei sau a horei, dar care totuși se recunosc.

Dar nu e numai atât.

Creația românească stă integral sub semnul divin al dorului, ori al negativului său: jalea.

Muzica lui G. Enescu este cea mai filtrată expresie a dorului românesc, în Rapsodii și chiar în ultima sa creație „Impresiuni din copilărie”. Este dorul care împinge din adâncuri ancestrale; este jalea dispariției acelor figuri și timpuri. În Ciprian Porumbescu deasemenea, deși stins repede, s'a exprimat dorul românesc străbun și astfel opera e substanțial românească. Și ceilalți compozitori români, fără să vrea, sunt expresii fericite ale unei porunci de suflet românesc, fie Dinu Lipatti ori Ion Filionescu.

Și pictura intră în albia uriașă a dorului român, așa cum e realizată de N. Grigorescu în aspirația sa spre lumină, culoare, natal; în Luchian, în Andreescu, în Băeșu și recent în Ștefan Dumitrescu, I. Vlasiu, etc. Peisajul lor e un dor sublimat. Numai covârșit de dor aprig cântă sufletul lor de nebunia culorii.

În sculptură, cea mai desăvârșită exprimare a dorului românesc este incontestabil un geniu care vine din mediul rural și deși este considerat drept un foarte înaintat modern în arta lui, este atât de românesc, încât unora li-i rușine. C. Brâncuși a dus dorul ca sentiment de intensă propulsiune spre infinit până la ultima formă interpretabilă. „Pasărea măiastră” este întruchiparea în duh călător a celui mai adânc dor, în care reziduurile pământești

s'au desbrăcat de imaginea suplă a sborului suprem. Opera lui Brâncuși este nostalgia simplicității perfecte, a formei ce se caută cu invidie pe drumul luminii, al gândirii.

În alt domeniu, ca să spun incidental, Aurel Vlaicu este o încarnare a dorului de sbor, a strigătului ancestral de depășire a umanului. Aceasta înseamnă că dorul, ca stare general românească, se face operă de artă în sufletul celor înzestrați cu geniul exteriorizării. Fiecare Român, cum au dovedit-o ieșirile contemporane peste frontiere factice, simte acel dor imperial care era un atribut constituțional al Romanilor. Din punct de vedere al credinței noastre ortodoxe, (deși mai la vale se va vedea că intră tot atât de bine și catolicul, căci e vorba de specia umană), dorul se exprimă superb prin ceea ce numește d. Nichifor Crai-nic „nostalgia paradisului”, dorul de perfecțiunea și înălțimea supremă.

Vreau să subliniez că dorul este manifestarea sufletului românesc în tot ceea ce înseamnă mișcare, gândire, faptă.

Însă nu e totul.

Dorul este un fenomen latin care în sectorul carpatic a căpătat expresia cea mai acută, mai necesară, din cauza vicisitudinilor geografice și istorice. E demn de alăturat cazul altui popor latin care fiind, ca și Românii, depărtat de centrul de radieră romană de la Roma, a prins culoarea dulce-amară a dorului. E vorba de Portughezi cu al căror *saudade* ne confundăm dorul român.

Se înțelege că dorul, ca și *saudade*, nu e un sentiment simplu, unilateral, ci cuprinde o gamă de nuanțe, un complex de suflet, care se reflectează constant în operele literare și artistice. El nu e o manifestare sporadică nici la alte popoare latine. Dacă dorul în sens larg,

latin, roman, e durere, regret, amar, melancolie, dor de altceva, nostalgia celor cunoscute ca și a celor necunoscute, apoi toate aceste note constitutive se găsesc din belșug în literaturile și operele franceze, italiene, spaniole și portugheze.

Dorul — *dolus* — e un sentiment cu puteri magice care s'a transmis de la Romani în toate țările ocupate de dâșii. Acest *dolus* a primit ulterior bogăția de suflet și de nuanțe a regiunii, a poporului. Dar între toate este o apropiere, uneori o coincidență.

Și astfel artele popoarelor latine pot fi judecate prin ochiul acesta străvechiu al dorului, ramificat în răsărit și apus. Dorul românesc derivat din cel latin se găsește în opere care niciodată n'au fost interpretate din acest punct de vedere.

În literaturile romanice mai ales, sentimentul dorului, ca fenomen latin, se găsește din abundență exprimat. Petrarca este un cântăreț în care dorul a vibrat în consonanță cu jalea iubirii. „Divina Comedie” trebuie racordată acestei realități. Leopardi e numai dor și jale. Baudelaire este dorul francez; Ronsard, Musset, Valéry tot prin acest sentiment se resolvă.

„Don Quijote” al lui Cervantes este dorul de aventură; Luisiadele lui Camôens sunt dorul de descoperire; Antero de Quental e dorul colorat pesimist.

Cele mai reprezentative opere literare latine sunt astfel fructuos judecate prin prisma dorului.

Dar mai ales literatura română, și cea sim-bolistică, este o expresie a dorului. Cea mai fidelă expresie a dorului românesc este creația Gândiriștilor.

E. AR. ZAHARIA

C R O N I C A L I T E R A R Ă

G. I. BRĂTIANU : ORIGINES ET FORMATION DE L'UNITÉ ROUMAINE. Ed. Institut d'histoire universelle, 1943). — Lucrarea d-lui G. I. Brătianu are de scop să așeze problema unității românilor pe terenul adevărului istoric, și să o scoată astfel din capcana, foarte periculoasă, în care o băgaseră diplomația și juriștii noștri, atunci când răspundeau adversarilor cu invocarea textelor din tratate. Ca idee generală ea reia tema lucrării lui N. Iorga : *Desvoltarea ideii de unitate politică a Românilor* (1915) și I. Lupaș : *Istoria unirii Românilor* (1937), — dar în afară de planul expunerii care este deosebit, d. G. I. Brătianu mai

adaogă și eficacitatea unei polemici, sprijinită pe un material istoric prezentat cu o interesantă critică și spirit dialectic.

Situația geografică a poporului român în pune istoricului anumite considerațiuni de geopolitică, care rămân fundamentale în premiza unității. O simplă privire de ansamblu, asupra reliefului și înconjurimii geografice, ne încredințează că origina poporului român nu putea să fie nici exclusiv limitată în spațiul sud-dunărean, — după cum afirmă istoricii maghiari Zómbor Szász și L. Tamas, — și nici în spațiul nord-dunărean, după cum se străduiesc să dovedească istoricii bulgari în frunte

cu P. Mutafciiev. Afirmațiile contradictorii ale unora, ca și ale altora, dovedesc o pornire lipsită de obiectivitate, căci dacă, nu suntem nici de dincolo, nici de dincoace de Dunăre, de unde am putea să fim, de vreme ce existăm?

Întrebarea este absurdă, și ea ne încredințează cel mult că adversarii noștri se îndepărtează de adevărul istoric. Care este acest adevăr, ne arată d. G. I. Brătianu atunci când cercetează originile rasiale ale populațiilor din spațiul carpatic și dunărean. Această populație a fost de bună seamă de origine indo-europeană, în cele două ramuri Ilirii și Traco-Geții. Mai târziu această regiune a intrat în zona de influență a vechii civilizații a Italiei, mai înainte ca să se fi întins asupra Romei, — spațiul sud-balcanic rămânând în zona influenței grecești, după cum a recunoscut și istoricul Constantin Jirecek, iar după el Al. Philippide și V. Pârvan.

Unitatea politică a acestui spațiu atinge cea mai mare cuprindere sub Buerebista, când Imperiul Dacilor se întindea până la vărsarea Bugului, — iar pe harta Imperiului Roman, de sub regimul lui August, găsim această limită împinsă mult mai departe, până la vărsarea Niprului. Sprijinindu-se pe aceste considerațiuni, d. G. I. Brătianu atinge cu vârful condeiului o altă teză, foarte curioasă, a unui refugiat basarabean în America, d. Jacob Bromberg, care afirmase, în una din lucrările sale, că slavonismul s'a dezvoltat din cele mai vechi timpuri în Basarabia. Ideia aceasta a fost reluată de curând de istoricul sovietic I. Nartsov. Acești istorici uită probabil că înaintea invaziei slave exista aici o populație dacă, și că pe de altă parte, deosebirea dintre Ucrainenii și Rușii albi, care au dus dealungul istoriei la o serie de conflicte implacabile, se explică prin diferența de origine rasială: Ucrainenii sunt Daci.

Dar să revenim la cucerirea Romană, recunoscută ca fapt istoric, — urmată mai târziu de părăsirea Daciei, — și de aici atitudinea istoricilor maghiari A. Alföldi, Galdi și Tamas, și după ei Stadtmüller și Ferdinand Lot, care contestă continuitatea și afirmă că poporul român s'ar fi format mult mai târziu în dreapta Dunării. Dar mai întâi se pune întrebarea: pentru ce și-au pus Romanii ideea masacrării populației indigene? Pentru că reprezenta un iminent pericol, și tocmai din acest considerent masacrarea totală a fost o imposibilitate. Romanii aveau de ales între un războiu greu și de lungă durată, și părăsirea Daciei; și s'au oprit la părăsirea Daciei, tocmai pentru că n'au putut masacra populația locală. Inuși Homo,

biograful lui Aurelian, ne spune că mulțime de locuitori au rămas pe loc.

La lipsa de documente, privitoare la Evul Mediu, care a impresionat atât de mult pe d. Ferdinand Lot, a răspuns d. G. I. Brătianu în lucrarea: *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain* (Buc. 1937). Totuși, mai este ceva de adăugat. Goții în sec. III, invadând provincia, au fost nevoiți să se adapteze tradițiilor locale, și să împrumute caractere tipice, care pot fi identificate în urmele lăsate de ei. Pe de altă parte, cercetările d. Sextil Pușcariu, arată că cuvintele de proveniență latină s'au păstrat mai mult în regiunea estică și sud-estică a Transilvaniei, adică acolo unde colonizarea romană a fost mai intensă. În sfârșit, pentru întregul capitol, a se vedea lucrarea citată mai sus. Argumentul *ex silentio*, folosit de Mutafciiev, nu dovedește nimic altceva decât că documentele bizantine denumesc pe băștinași cu numele invadatorilor, istoria medievală neglijând poporul de jos, care tocmai păstra caracterele vechii populații de baștină. D-lui Mutafciiev, care a afirmat că: poporul român este singurul popor european care n'are istorie proprie până la sfârșitul Evului Mediu, — d. G. I. Brătianu, ducând concluziile mai departe, i-a putut răspunde: Poporul român este singurul, printre popoarele din Sud Estul Europei, care are o istorie proprie în epoca modernă, dela sfârșitul Evului Mediu până în sec. XIX (pag. 75).

Depășind astfel faza cea mai obscură a unității poporului român, d. G. I. Brătianu pășește la procesul care duce la formarea statelor. Ne aflăm în epoca celor trei ducate, ale lui Gelu, Glad și Menumorut, pentru a ajunge la insurrecția din 1186, care duce la întemeierea imperului Româno-Bulgar al lui Petru și Asan. „Neputând lua armele pentru imperiu (bizantin), care îi trata cu atâta nedreptate, ei s'au răzbunat crud, ridicându-se împotriva lui. Primul stat român s'a născut din trezirea unei populații, prea multă vreme pacifică și împăcată cu soarta ei, la sentimentul de independență și mândrie care este necesar războinicilor“ (pag. 100). Mai departe, conștiința unității poporului român se evidențiază printr'o serie de fapte politice, sociale și culturale, care impun simultan și autonomia etnică. Într'adevăr, sub Regii Ungariei, Românii își păstrează organizarea locală, fiind conduși de Knezi și voievozi. Acelaș fenomen se petrece și dincoace de munți, în vremea descălecatului: întemeierea statului Valah sub Basarab, și Moldav de origine transilvană, sub Dragoș, în schimbul recunoașterii suzeranității Ungariei, voevodul Valah își în-

inde stăpânirea asupra Almaşului și Făgăraşului.

Săpăturile dela biserica Sf. Nicolae dela Curtea de Argeş, au dat la iveală un decor de strălucire bizantină, iar monetele contemporane au anumite semne care ar însemna vasalitatea față de coroana ungară. La aceasta, d. G. I. Brătianu răspunde: „Ungaria ultimilor Arpazi, și chiar mai mult, aceia a regilor din casa de Anjou din sec. XIV, a fost pentru Valahia obligatorul mijlocitor cu civilizația occidentală, după cum Bulgaria a fost, într'o epocă anterioară, pentru cultura bizantină. Dar, în ambele direcții, tendința statului valah și a conducătorilor săi era de a se ridica la izvoare și de a stabili un contact direct cu centrul acestor civilizații... Strălucitoarea civilizație feudală dela curtea dela Buda nu era maghiară decât cu numele: ea transmitea orientului modelele și influențele pe care singură ea le culegea din Germania, Franța și Italia. În Valahia, de altfel, contactul direct cu Europa centrală și occidentală nu a întârziat să se stabilească prin căile comerciale ale Mării Negre și ale gurilor Dunării, unde, în vremea aceea, circulau atâția navigatori italieni”. (119-120). Cât privește statul Moldav, se recunoaște că condițiunile generale de ordin politic și economic au determinat întemeierea lui (pag. 125).

Din pricina coroanei ungare care coloniza Transilvania pentru a-și consolida puterea, nu s'a putut constitui aici un stat român; dincoace de munți, situația a fost cu totul alta; dar și aici, din cauza condițiilor geografice, care impuneau orientarea economică, cele două Principate s'au dezvoltat independent unul de altul, și au avut chiar direcții politice deosebite. Valahia a rămas în sistemul politic al coroanei ungare; Moldova s'a apropiat de sectorul polono-lituanian. Din această epocă se evidențiază însemnătatea Românilor în lupta împotriva Turcilor. În acest sens, politica lui Ștefan cel Mare devine un pivot european în sistemul carpato-dunărean. Discutând pe larg misiunea istorică a lui Mihai Viteazul, d. G. I. Brătianu se oprește la constatarea că obiectivul politicii sale n'a fost nici unitatea națională, cât mai mult apărarea creștinătății. În condițiile de atunci, misiunea lui era prea mare pentru a izbândi, dar s'a ajuns totuși la concluzia că această cruciadă nu putea să aibă decât un substrat național.

În epoca modernă, Principatele Române se află în calea imperialismelor, și urmarea fatală a fost desmembrarea lor succesivă până la începutul sec. XIX. Totuși, tocmai în această epocă, și din aceste cauze, conștiința unității

este mai evidentă. Naționalizarea rugăciunii, tipărirea în românește a cărților sfinte, sunt reacțiuni salutare; la aceasta se adaugă conștiința originii latine, și pomenirea lui Udriște Năsturel, Gr. Ureche și Nicolae Costin este obligatorie. Pare însă ciudat faptul că d. G. I. Brătianu crede că regimul fanariot a contribuit la dezvoltarea unității politice. Măsurile pe care le-au luat domnii fanarioți în acest sens sunt de ordin administrativ și judecătoresc. Totuși, cadrele sociale erau sfărâmate, moravurile corupte, aristocrația de neam degradată, cultura înstrăinată, exploatarea călugărească dusă la ultima limită, iar abuzurile de tot felul patronate de ocârmuire. În aceste condiții, domnia fanariotă a fost o pacoste și pentru ideea unității, care nu putea progresa fără un organism etnic robust.

Conștiința unității începe să se afirme stăruitor cu școala latinistă ardeleană. Firește că, dascălii din Blaj sunt ca idee generală, în această privință, continuatorii cronicarilor moldoveni; rolul lor își amplifică însemnătatea dacă îl privim la lumina timpului. Reabilitând valoarea școalei latiniste, d. G. I. Brătianu se oprește la următorul raționament: „descendența romană constituia un argument de ordin istoric, care se putea opune cu cheazăie de izbândă tendințelor medievale, invocate de rangurile privilegiate; ele erau un fel de blazon sau de titlu de nobleță, care îndreptătea calomniile răspândite în seama Valahilor de Maghiari, și cu deosebire de nobili, care aveau un îndoit interes de a prezenta pe Români din Transilvania ca pe niște sclavi imigrați la sfârșitul Evului Mediu și „primitivi” sau „tolerați” numai de națiunile privilegiate” (pag. 200).

Dacă în Transilvania ideea unității se slujește de conștiința latinității pe axa Roma, — în Principate predomină influența Eteriei și a revoluției franceze pe axa Paris. Generația dela 1840 întărește ideea unității mai mult pe teren literar decât politic. Revoluția dela 1848 este la un pas de unire, un pas pe care noi credem că l-a făcut înapoi, de vreme ce rolul principal în săvârșirea marelui act istoric revine lui Alexandru Ioan I, împotriva pașoptiștilor extremiști, și răsturnat de conspirația acestora la 11 Februarie 1866. Dacă asupra acestui punct de vedere istoricii sunt de acord, asupra evenimentelor care urmează căderii Domnitorului, părerile sunt împărțite; dacă rolul lui I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu este laudabil la congresul dela Berlin, aripa stângă a partidului liberal periclitează unirea și zdruncină consolidarea sub domnia lui Carol I, sfârșind prin a provoca chiar separarea lui I. C. Brătianu.

Dela congresul dela Berlin, problema evreiască agită spiritele și devine pentru independența țării un impediment foarte greu de înlăturat. După câțiva ani de debateri și presiuni străine, în care Alianța Israelită universală a avut un rol precumpănitor, se găsește o soluție care satisface ambele partide de guvernământ. Insfârșit Regatul și Independența sunt fapte îndeplinite. Așezată pe tangenta imperialismelor se ivește pentru prima oară „dilema tragică a unității române” (pag. 254). România aderă la Tripla Alianță. Politica anti-rusească a lui I. C. Brătianu expusă lui Bismarck, provoacă asigurările cancelarului german. Urmează epoca marilor frământări politice din Ardeal; partidul național este persecutat și în Mai 1894 se înscenează procesul memorandumului. Toate evenimentele politice, până la marea ciocnire de forțe din 1914, sunt analizate de condeiul obiectiv al istoricului, care fixează pentru această epocă valențele fiecărui om politic.

În preludiul intrării României în război rolul lui Ionel Brătianu devine precumpănitor. Între politica lui P. P. Carp și Al. Marghiloman, favorabilă alianței cu puterile centrale, și extremismul intervenționiștilor N. Filipescu și Take Ionescu, Ionel Brătianu ține cumpăna dreaptă până la momentul potrivit intrării în acțiune. În aceste împrejurări, diplomația românească a trebuit să fie elastică și oportunistă, folosind toate elementele pentru a impune în condiții optime rezolvarea problemei unirii. Expectativa lui Ionel Brătianu era completată de o abilitate acțiune diplomatică. El sugerează ministrului Rusiei, Poklewski, ideea de a se recunoaște României, în schimbul neutralității, granițele de atunci, și ocuparea la momentul potrivit a teritoriilor austro-ungare în care populația românească este în majoritate. Acest fapt se împlinește la 16 Septembrie odată cu intrarea trupelor rusești în Bucovina. A fost un „succes diplomatic fără precedent”, al primului ministru român, după cum se rostește d. G. I. Brătianu. Totuși, jocul forțelor diplomatice a continuat până când Ionel Brătianu cu sprijinul puterilor Antantei a înfrânt ultimele împotrivi ale lui Sazonoff. Tratatul politic și militar dela 17 August 1916, încheiat între cele patru puteri aliate, pune capăt acestei perioade și preludează intrarea României în război.

Desigur că acțiunea politică și diplomatică a lui Ionel Brătianu a întâmpinat multe critici, mai cu seamă că omul de stat se închidea într'un mutism provocător. Totuși trebuie să se aibă în vedere rezultatele tardive și nu e-

șeurile imediate, și din acest punct de vedere acțiunea lui, întrunind factorul conștiinței etnice ca și previziunile omului de stat, a fost confirmată de istorie. Dar până a ajunge la desnodământul final, s'au succedat o seamă de evenimente politice și militare, consemnate cu multă atenție de d. G. I. Brătianu, care netezesc drumul unirii. Printre ele este de consemnat: defecțiunea rusă; guvernul Averescu; preliminarele dela Buftea (7 Martie 1918); unirea cu Basarabia; Tratatul dela București (7 Mai); acțiunea partidului național din Ardeal, care duce, sub conducerea d-lui Iuliu Maniu, la separarea Transilvaniei de Ungaria. Astfel, urmărind descompunerea Imperiului habsburgic, armatele române reiau ofensiva și săvârșesc unirea la Alba Iulia.

Lupta lui Ionel Brătianu la conferința păcii este înfățișată cu amănuntele necesare pentru a se putea desprinde conduita patriotică a energicului om de stat. Ori ce se va spune mai târziu la lumina documentelor, prezența istorică, în aceste momente, a lui Ionel Brătianu, nu poate fi minimalizată. Este un fapt, pe care trebuie să-l recunoaștem, trecând peste orice considerațiuni de ideologie politică.

În vreme ce la conferința păcii se discuta cu ușile închise, armata română pe frontul de est se împotriva presiunii comuniste, iar pe frontul de vest ciocnirea cu armatele bolșevizate maghiare, complica situația României. La 23 Aprilie 1919, Ionel Brătianu telegrafiază guvernului dela București: „marele pericol al momentului este lupta contra bolșevicilor pe cele două fronturi ale noastre. De rezultatul ei depind viitoarele noastre frontiere”.

Fixat pe această poziție, Ionel Brătianu devine chiar el ostil conferinței de pace care susținea bolșevismul. Faptul este consemnat și de istoricul englez R. W. Seton-Watson. Ionel Brătianu nu cedează nici pe frontul anti-comunist și nici în chestiunea frontierelor. Din această pricină el părăsește Parisul la 2 Iulie 1919. Trupele române vor continua ofensiva împotriva comunismului maghiar ocupând Budapesta, și astfel, de data aceasta, se asigură triumful unirii chiar împotriva conferinței de pace.

Plecarea lui Ionel Brătianu dela conferința păcii, trântind ușile, a fost interpretată în chip variabil. Totuși, trebuie să recunoaștem că o țară, la un moment dat, se rostește prin voința unui singur om, și de aceea, el trebuie să-i apere nu numai drepturile dar și prestigiul. Privită astfel, atitudinea lui Ionel Brătianu este expresia demnității etnice. Și dacă, prin semnătura generalului Coandă, la 9 De-

cembrie 1919, s'a semnat unirea, în fața istoriei acest fapt nu este decât un compromis, căci unitatea poporului român nu este în funcție de litera unui tratat ci de misiunea și de condiția de existență totalitară.

Incheierea cărții d-lui G. I. Brătianu slujește o lozincă dinamică. Din conținutul ei s'a văzut că unirea Românilor este rezultatul unei lupte cu toate puterile vrăjmașe. Acest adevăr, rostit cu orgoliu, spulberă legenda unei Români create de congrese și tratate. Studiul d-lui G. I. Brătianu în partea polemică, este scris cu o ușoară ironie, care, fără să jignească, pune adversarul într-o poziție ridicolă; acolo unde problema debătută se impune prin greutatea ei documentară, este mobilizat tot arsenalul de forțe pentru a se putea dovedi validitatea adevărului obiectiv. Sunt și părți în studiul d-lui G. I. Brătianu unde elanul izbucnește din frâna istoricului, năzuind către o apologie. Când tatăl și bunicul autorului au îndrumat cursul istoriei, nepotul poate justifica o atitudine imparțială. Tocmai în aceste capitole, d. G. I. Brătianu se slujește de o documentare selecționată, încât izbuteste să convingă; și mai mult decât atât, să fixeze punctele de reazăm ale criteriului în judecata viitoare. Intrunind și aceste merite, studiul d-lui G. I. Brătianu nu poate fi privit ca o carte de propagandă, căci deși slujește și acest scop, se valorifică în primul rând ca operă de știință.

NICOLAE ROȘU

* * *

CEZAR PETRESCU : 1907 — *Romanul răscodelor țărănești*. — Răscoalele țărănești din 1907 formează unul din capitolele cele mai dramatice ale istoriei noastre moderne, atât prin cauzele care le-au produs cât și prin consecințele avute.

N'au trecut nici patruzeci de ani de atunci și deși în conștiința contemporană se păstrează vie amintirea acestui eveniment sângeros, totuși o explicație științifică nu i s'a dat încă, nu a fost reținut istoricește și nici comentat cum s'ar fi convenit după proporțiile ce le-a avut.

E ciudat că o mișcare de atâta extraordinară tensiune și revărsare, nu și-a găsit încă cercetătorul pasionat care să aducă măcar materialul informativ pentru o orientare cât de sumară în tainele ei. A rămas ca o noapte de spaime peste care s'a aruncat vo'it vălul uitării, ca și cum n'ar fi fost, și despre care, se pare, e necesar să nu se vorbească.

Dar drama s'a produs! A fost trăită intens și dureros dela un capăt la altul al țării, în coșmarurile ucigătoare ale morții. Iubirea de pă-

mânt, această arzătoare pasiune românească, manifestată de jos până sus, a ridicat din spuză ei fantoma secerișului de vieți, care a dansat prin conace și colibe, ca pentru o procesiune sacră a acestei patimi de ogoare.

Dacă istoricii și sociologii nu au găsit aci un teren de studiu, literatura, mai sensibilă și impresionabilă, a simțit o atracție vie față de un proces atât de turburător, în stare de a-i furniza elemente de gravă sguđuire umană și de emoții copleșitoare.

Au scris poezie Vlahuță și Coșbuc; Vasile Pop un roman de factură sămănătoristă; Caragiale un mic studiu social, iar în zilele noastre, Liviu Rebreanu și Cezar Petrescu și-au încercat puterile cu adâncirea și prezentarea epică a primăverii însângerate din anul 1907.

Rebreanu ne-a dat un roman realist, poate cel mai puternic ca amploare și desfășurare din câte a scris, un roman de luptă socială angajată în jurul ideii de pământ, deslănțuind furiile și mâniile până la încheștări de un adevărat sad'ism.

E o carte care înfioară și cutremură, dar tocmai de aceea realizată și în acord cu arta realista a marelui romancier.

Cezar Petrescu a tratat aceste răscoale cu altă manieră, atât în ceea ce privește planul prezentării, cât și elementul însuflețitor. Pentru epuizarea subiectului, i-au trebuit trei volume mari, fiind vorba, după concepția autorului, de procesul unei epoci cu toate detaliile, cu aspectele și adâncile ramificații în trecut, unde s'a copt și a clocotit lava incendiară a vulcanului. A fost în detrimentul operii și autorului, că aceste volume au apărut separat, în răstimpuri suficient de lungi, pentruca cititorul să nu poată urmări cum trebuie întreaga acțiune, iar critica să întârzie cu judecata ei, sau poate chiar să renunțe, fiind și mai comod și mai prudent.

Prudent mai ales, fiindcă romanul lui Cezar Petrescu, aduce o notă foarte îndrăzneată pentru literatura noastră și-anume, prezentarea evreului în angrenajul vieții noastre sociale, ceea ce nu prea este pe placul multora dintre recenzenții noștri profesioniști.

Cezar Petrescu, însă, nu vrea și nici nu poate fi superficial sau fals în romanțarea acestei mișcări, care a frământat sufletul țării până la formele cele mai îngrozitoare. El reface împrejurările după documentele vremii, urmărește scadențele trecutului, caută în amintirile sale personale ceea ce a putut să vadă și să observe, cercetează moravurile, reține concepțiile și practica vieții politice de-atunci și de mai înainte, și minge pe urzeala acestor fire în miezul realităților.

Nu se poate spune că 1907 a fost rezultatul unei pregătiri metodice de ordin politic. Că cineva ar fi agitat satele contra stăpânirii, pentru răsturnări de guverne și introduceri de ideologii noi în organizarea vieții noastre publice și particulare. Dimpotrivă, revoluția dela 1907, spre deosebire de toate mișcărilor sociale din alte părți, prezintă caracterul unic de a nu fi avut organizatori și conducători. A pornit ca un vânt din nordul Moldovei, unde asuprirea arendașilor evrei era mai crunt simțită și a crecut din sat în sat, până a ajuns la marginea cealaltă a țării.

Cezar Petrescu începe drama țărănească prin prezentarea fastuoasă a Expoziției dela 1906, ca un preludiu cu arșiță de soare în dorul căruia se ascuțeau fulgerele destinului implacabil.

Boerimea, protipendada și frunzașii vieții politice, petrec la această sărbătoare a polieleilor, cu mulțumirea deplină că toată țara e satisfăcută și că bucuriile Expoziției îndestulează până și ultimul cătun.

E vechea rațiune a sătului, pe care de-atâtea ori am surprins-o în rosturile și concepțiile noastre politice.

Cezar Petrescu ne dă a înțelege, însă, că frumoara panoramă a Expoziției jubiliare, n'a folosit decât ca o excitație a mizeriei țărănești, cu care se pune în contrast lumea chivernisită a Capitalei și a târgurilor. Se vede acolo distanța prea mare dintre cele două lumi, și prea provocatoare indiferența celor de sus, față de viața cănească a celor de jos.

De aceea, autorul insistă mult, chiar foarte mult, asupra acestei minunate petreceri, în care răsbate uneori, ochiul amețit de uimire al vreunui oropsit, venit din cine știe ce coclauri să descopere paradisul pe care nu-l putea bănuși c'ar exista aievea în lumea aceasta.

Cei mai mulți eroi îi cunoaștem cu această împrejurare. Cezar Petrescu, meșter desăvârșit în crearea fapturilor prin care își va urzi vasta acțiune a romanului, întâlnește aici aproape toate tipurile între care se va angaja uriașa încheștare. E o întregă varietate de oameni cu sentimente și interese deosebite, dela boerul degenerat și politicianul demagog, până la tipul idealist sau la țărani anonimi care stă timid pe delături, conștient că bucuriile acestea nu sunt pentru ai lui și că mai de grabă sunt semne prevestitoare de cineștie ce întâmplări și nenorociri.

Se evidențiază cu deosebire în această lume pestilențială, familia boerului moldovean Iordache Cumpătă, de veche noblețe și tradiție, reprezentantă autentică a spiritului sănătos și păstrătoare a marilor însușiri de rasă româ-

nească. E boerimea noastră ideală, cu care vine în contact grupul de afaceriști al evreilor a-rendași, proaspeții cetățeni aduși de vânturi ca să exploateze munca și pământul țăraniului autohton, ca într'un ținut sălbatic și fără stăpâni.

Corbi aceștia porniți în căutarea hoiturilor, au găsit prada cea mai bună la conacele boeresti, ai căror stăpâni lasă în seama lor moșiile și țărâtimea, plecând peste hotare să-și consume ultimele resturi de energie, în tristele aventuri ale amurgului.

Cu eroii aceștia de toate felurile, pornim în satele și la rosturile lor, urmărindu-i până în cele mai intime acțiuni și aspecte de viață. Acum suntem pe drumurile adevărate ale țării.

Cezar Petrescu ne înfățișează în popasul lung al lunilor de vară, conacul boerului Iordache Cumpătă, unde s'au adunat pentru vacanță copiii și nepoții, să petreacă după regula acestei familii, într'o atmosferă de datină și fericire patriarhală. Domină aici chipul atât de original și simpatie al bătrânei Smaranda Cumpătă, stăpâna căreia nu i se poate împotrivi nimeni și care organizează după principiile ei cu aparență de severitate, marea însuflețire a unei familii cu elemente de toate vârstele. E o prezentare nostalgică, a unui crâmpieiu de viață prea fericită, asupra căreia autorul lasă să cadă accentele înduioșătoare ale regretelor târzii, ca pentru o sărbătoare îngăduită numai odată și închisă apoi definitiv în racla amintirilor. În bucuria vacanței dela Zapodia, spune povestea unei familii, a unui neam vrednic de oameni, cu care se închide o epocă, se decolorează și se prăfuește pentru alte începuturi triste și grave.

Dar aci e singurul loc luminos și plin de voie bună. Intre stăpâni, țărani și argați, sunt verigi care unesc și simțăminte puternice ca de familie. Bătrânul vizitit Toader Gliga, se risipește cu bunătatea inimii sale în sufletele tuturor și culege la rândul-i dragostea fiecăruia. E confidentul unora, e sluga credincioasă a stăpânilor și tovarășul de joc al copiilor. Dimpotrivă de cald și de necesar pentru fiecare.

Zapodia aceasta este un paradis al celor mici și un loc de regăsire cu înțelegeri armonioase pentru cei mari.

Incolo, numai semne ale furtunii ce va să vină.

La conacele unde stăpânesc Sidor Leibovici și Marcus Leibovici, fiii cărciumarului Hună sin Leiba, se adună bogățiile muncii țărănești într'o lacomă acapănare, se speculează, se face camătă, iar robii pământului, chinuți de foame sunt ca nălucile. Doichița, cea mai frumoasă fată a satului, întră slujnică la Marcus, îmbrăncită de mizerie, pentruca în cele din urmă

să fie pângărită de evreu și isgonită cu rodul nelegiuit al păcatului. Aci și în alte părți, pe marile întinderi arendașești ale lui Mochi Fișer, țărani zac de pelagră, trăiesc în coșmarele foamei și se trudesc până la istovire pentru pâinea pe care le-o fură veneticii.

Sunt tablouri îngrozitoare de adevărată sclavie, în care mii și zeci de mii de oameni, se sfarmă și se macină într'o sălbatică trudă, spre a face pământul să rodească pentru hambarele altora. Și în vreme ce ei se chinuesc cu brațele însângerate, evreii aceștia ca într'un Canaan hărăzit lor, se bucură de toate plăcerile confortului și ale îndeptulării. Sunt, desigur, arătați și unii moșieri români care se complac într'o astfel de mentalitate, dar aceștia sunt robii unor vicii, ai unor maladii căpătate din aventurile trăite prin țări străine, ca acel Damian Cumpătă, care contrastează atât de dureros chipul și felul de viață al fratelui său Iordache Cumpătă. Și totuși, e o mare deosebire între pământeni și venetici, chiar când le lipsesc celor dintâi resorturile morale pentru a înțelege raporturile dintre ei și țărani.

Mai antipatic este prezentat Voicu Cojan din Târnauca (Muntenia), care având o psihologie de parvenit, exploatează nemilos pe muncitorii ogoarelor și se poartă cu ei fără inimă. Acest Voicu Cojan, un fel de Tănase Scatiu, e căsătorit cu Mariana, fiica lui Iordache Cumpătă.

Din conflicte de învoielă, din strâmbătăți, din mizeria unei ierni devastatoare și din completă părăsire a satelor în prada nevoiei ucigătoare, începe să bată în primăvară vântul răsmeriței, pornind din nordul Moldovei. Se aude ceva, ca un svon al dreptății care a pornit să vină și țărani încep să-și dea socoteala că a bătut ceasul pentru ei. Parcă se deșteaptă dintr'un somn cu nălucri chinuitoare și prind a judeca, fiecare în conștiința sa, apoi între ei laolaltă, cum de-au putut să trăiască astfel și de ce nu și-au cerut dreptatea! Acum încep amintirile tuturor suferințelor, se scormonește până departe, fiecare caută în viața sa și a celor ce nu mai sunt și se înspăimântă ca de o zăcere de care li-i scârbă că au suportat-o.

Din toată judecata care se ațâță și se înfierbântă, se întrupează ca idee salvatoare dorința de a avea pământ, singura lege, singura dreptate și răsplătă a unei inimi fără noroc. Ideea aceasta ia formele cele mai ciudate și crește din ea imperativul singurei rândueli posibile, care trebuie cucerite cu orice chip.

Oamenii înțeleg că nu-i lucru de glumă și că s'ar putea să nu fie tocmai ușoară această împlinire ce pare atât de firească, dar se avântă în vârtejul chemării care-i seduce ca pe niște copii. Și se pare că cei ce nu se vor miș-

ca, nu vor primi răsplata stăpânirii, deși pricip bine că vor trebui mai întâi să dea piept cu moantea.

Mentalitățile sunt diferite, dar mai toți acești revoluționari improvizati, sunt șegalnici. Dar câte unul aduce o notă mai gravă, dar îl copleșește și pe el spiritul dominant al celorlalți. Își fac planuri, își făgăduiesc între ei câte în lună și'n soare și cred că rezolvă problemele revoluției, împărțind mărfurile și băutura din dugheana jupânului David Liftac, un evreu care nu ajunsese încă să aibe moșie.

Nu știu precis ce este revoluția. Se crede că e o autoritate supremă care va da fiecăruia ce îi se cuvine și ce-i trebuie. E admirabil din acest punct de vedere exemplul unei babe, care vine și se roagă de cel mai năsdrașan dintre țărani, să aibe grijă ca să-i aducă și ei revoluția o valcă, în locul celei care i-a fost uolăă fiindcă a păscut pe moșia boerului.

Cazuri de acestea sunt numeroase. Totuși, până la urmă, din adâncul conștiinței țărănești se conturează deplin scopul acestor frământări, dând contur sever idealului care-i mână la confruntări tragice cu stăpânii pământurilor.

Acum se deslănțue și încătușatele patimi de ură și răzbunare. E drept, mai peste tot țărani reacționează provocați de jicniri și amenințări neougetate. Ei merg în grup la casele moșierilor, să-și infățișeze dorințele. Sunt, însă, batjocoriți și alungați, ceea ce îi determină să treacă la atitudini violente. Momentele acestea atât de dificile, în care oamenii aceștia deprinși cu respectul și ascultarea oarbă, își schimbă firea, sunt prezentate cu o pătrundere psihologică extraordinară. Simți cât de greu le vine țăraniilor, să iese din calmul și răbdarea lor, pentru a-și înfrunța stăpânii. O fac cu multă ezitare, dar după ce s'au pornit, nu-i mai poate opri nimeni. Ai impresia că descătușarea va fi îngrozitoare. Și totuși, lucrurile nu evoluează în forma cea mai tragică.

Dau foc conacelor și le jefuesc, dar nu fac victime omenești.

În Moldova, cel mai înfricoșător spectacol din cele descrise de Cezar Petrescu, se produce la Sidor și Marcus Leibovici. Aci apare cu o sete turbată de răzbunare Doichița, cea cu tîneretele pângărite de arendașul evreu. Până la urmă, însă, chiar ea salvează copiii evreului și nimeni din casa lui nu cade victimă furiei țărănești. Dimpotrivă, ea își trăește ultimul act al vieții, într'o funești și sguduitoare nebunie.

În schimb, Marcus Leibovici, când încep represaliile, dirijează personal executarea țăraniilor pe care îi alege chiar el.

În Moldova, nu e nicio victimă printre mo-

șieri și arendași, iar la Zopodia familiei Cumpătă n'a fost nici gând de răscoală. Iordache Cumpătă, lubit peste tot de țărani, a mers din sat în sat și i-a potolit cu vorba și sfatul său.

Cea mai cruntă nenorocire a căzut însă tot asupra acestei familii. La Tarnauca a fost ucis ginerile lui Cumpătă, Voicu Cojan, Mariana și copila lor Ada.

E cea mai chinătoare pagină a romanului și autorul descrie oroarea cu amănunte care cutremură. Nici această dramă nu stinge totuși simpatia bătrânului Cumpătă pentru țărani, a căror dreptate a înțeles-o întotdeauna.

Represaliile întunecă și mai mult viziunea acestei epoci dureroase. Sunt uciși oameni nevinovați, aleși la voia întâmplării iar Leibovicii și Fișerii rămân mai departe, în vreme ce familia Cumpătă se risipește și dispăre, lăsând în urmă numai umbra unui supraviețuitor, care revine să caute amintirile vacanței fericite din vara aceea trecută în negura unei epoci apuse.

„1907” e un roman de viață adâncă și reală, de puternice desfășurări și turburătoare viziuni. Scris cu o căldură care merge până la o adevărată confesiune de suflet, fără să-i strice nimic din valoarea sa epică, el înviază două lumi peste care a bătut vântul nefericirii, înfrățite prin îmbrățișarea morții.

Mai mult, „1907” este cartea unui destin, a unei fatalități cu rădăcinii ancestrale în negura veacurilor și a sângelui nostru, biciuit de asprimea unei porunci, neînțelese. Aci se împlinește scadența îndelungatei istorii de dramă țărănească și geme adâncul pământului în căutarea fiilor săi naturali. Toate rănile trecutului, toate nepăsările și împilările, toate ororile și demagogiile politice, își dau roadele în această revărsare a instinctelor, care se caută pe brazde și sub brazde, în disperarea

unei lumi și a unor brațe frânte pe altarul muncii.

Țărănimea încearcă să evadeze din blestemul osândeii sale; crede o clipă că ar putea să fie și altfel decât până aci, se deslănțue și urmărește iluzia speranțelor ce se aprind, pentru ca să guste cu o tragică resemnare din amara dezamăgire a spulberării năzuințelor ei. Va trebui să-și dea seama că a fost victima unei nebunii și că s'a aprins fără pricină, pentru că orânduirea ei așa a fost și așa trebuie să rămână.

Cezar Petrescu întărește convingerea acestui fatalism, care strânge ca o centură conștiința și aspirațiile celor dela plug. El trăește intens și până în cele mai mici amănunte, întreaga poveste a pământului răsvrătit; e în două și fierbințele lui, în îndârjirile care se ridică și în sângele care curge.

Cu o îndemănare unică în literatura noastră, urzește rețeaua celor mai variate emoții și lasă sufletele să se miște după cum le este felul și voia, dând imaginea unei lumi care nu e cu nimic deosebită de lumea reală.

Cezar Petrescu a găsit în răscoalele țărănești, motivul și materialul cel mai potrivit sensibilității și viziunea lui de mare artist. La un temperament ca al său, această întâmplare, în liniile ei vaste, răspunde cum nu se poate mai bine, pentru întregirea vie și caldă a unui aspect de epocă.

Prin el cunoaștem răscoalele din 1907 în toată profunzimea lor și ne lămurim asupra unui destin căzut în subteranele veacului.

„1907” este una dintre cele mai mari opere ale epocii noastre, o carte grea de probleme și de adâncă respirație românească.

PAN. M. VIZIRESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

ION MINULESCU s'a săvârșit în atmosfera grea de groază a bombardamentelor anglo-americe asupra Bucureștilor. Inima lui, obișnuită cu altă muzică, n'a putut îndura pocnetele uriașe ale exploziilor din jurul casei sale dela Cotroceni, unde își odihnea bătrânețea bolnăvicioasă. Indirect, poetul e victima asasinilor cu contract, trimiși de peste Atlantic.

Cu el dispăre un om bun și afabil, dar rămâne un poet, care constituie un capitol aparte în lirica noastră contemporană.

Omul era într'adevăr eminent bun și prietenos. Nu invidia pe nimeni și îngăduia orice formulă de artă, deși aparținea uneia precise, afirmată cu ostentație tinerească la

început. Poesiile sale sunt dedicate în mare parte scriitorilor și artiștilor de variate crezuri estetice. Era în el o necesitate naturală de a se simți în comunitatea tuturor făuritorilor de frumusețe. De aci și participarea lui neostenită la mai toate șezătorile literare organizate în țară.

Ca și Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu e un trubadur modern, gata să se entusiasmeze în fața oricărei femei, s'o cânte în versuri și să le spună oricui. Dacă trubadurii medievali slăveau feminitatea până la puritățile absolutei, idealurile trubadurilor moderni sunt mai limitate; adoratele lor nu mai sunt ridicate în slava cerului, ci invitate în alcovul cu fereastră

deschisă spre strada mare. Dela Les Beaux, austerul centru provensal al truverilor de odinioară, și până la varietelele din Montmartre e o distanță considerabilă ca dela pudoare la cinism, ceea ce înseamnă totdeodată evoluția spiritului liric european.

Ion Minulescu s'a format în această atmosferă parisiană dela 1900, atât psihologic cât și artistic. Anii aceștia trăiți în Capitala Franței sunt hotărâtori pentru toată activitatea lui de scriitor. El a rămas până la moarte tânărul debutant dela Paris, pentru care viața e o voluptate senzațională, dincolo de care nu mai e nimic. Toată poezia erotică a lui Ion Minulescu e senzație tactilă și colorată, descrisă direct, cu desinvoltura unui talent impresiionant, în care elanul facil e susținut de o muzicalitate cuceritoare. Tehnica poeziei lui e o rezultată a liricele franceze din acea vreme, fără ca influențele să-l robească. Dimpotrivă, ele au sporit o personalitate lirică, a cărei apariție nouă în literatura română a fost o adevărată revoluție. Modernismul decadent nu se leagă atât de numele îndelung și penibil dibuitorului Alexandru Macedonski, cât de acela al lui Ion Minulescu, sigur dela început de drumul pe care a vrut să meargă. Mai degrabă s'ar putea spune că poezia de inegalități și stridențe supărătoare a celui dintâiu a pătruns cât a pătruns mulțumită prestigiului, pe care l-a dat acestei mișcări Ion Minulescu.

Erotismul brut și material duce inevitabil la senzația finală de gol și de nimic. Nimicul și moartea sunt prezente mereu în lirica lui Ion Minulescu. Dar cititorul nu se sperie prea mult de această prezență insistentă. Poetul le evocă cu atâta elan vital încât gravitatea morții și a nimicului se bagatelizează și capătă un aspect macabru-umoristic. Printre bizareriile spiritului pervers, ce stăruie încă în Montmartre ca o moștenire a marelui revoluții, există și un *Cabaret du Néant*, o cârciumioară infectă, decorată exclusiv în negru funebru, unde băuturile se servesc pe cosciuge în loc de mese, și între lumânări aprinse. E un fel sinistru de a bagateliza și de a caricaturiza ideea morții și de a tâmpi astfel spiritul metafizic al vizitatorului. Modul în care Ion Minulescu vorbește de moarte nu e prea depărtat de atmosfera macabră și grotescă a acestui cabaret. Poetul a voit să facă mare caz de ateism și, afară de ironiile ieftine adresate creștinismului, a scris și un *Quintet ateu*. Dar e atât de puțină forță în acest ateism al său încât nimeni nu l-a luat în serios. Ai impresia unui copil bun în fond, cum era de fapt acest

poet, care face pe grozavul ca să fie luat în seamă.

Și totuși o nostalgie după altceva decât poate oferi un alcov tarifat există în sufletul acestui poet de largă respirație. O nostalgie care, neavând un obiect transcendent, își găsește unul geografic! Omul, care era foarte comod, s'a visat necontent pe țărături bizare și pe meleaguri exotice. Un dor de ducă spre altundeva îl face să scrie cele mai frumoase poezii ale sale, cu care îmbogățește într'adevăr lirica românească. El e concretizat în nenumăratele vapoare și în mai puținle tînuri, ce constituiesc temele de inspirație ale lui Ion Minulescu. Nume proprii, sonore și sugestive, din țări și continente depărtate, dau adâncime și vastitate acestei nostalgii de caracter spațial, ce nu pare a fi decât un surrogat al nostalgiei spirituale, existente în orice suflet omenesc. Sentimentul acesta e la Ion Minulescu ca fumul jertfei lui Cain, care, în loc să se urce spre cer asemenea celui ridicat din rugul lui Abel, se lățește pe întinderea pământului. Cu toate acestea, el e de o calitate poetică incontestabilă și alcătuiește nota superioară a poeziilor din *Romanțe pentru mai târziu* și *De vorbă cu mine însu-mi*. Marea nemărginită e pentru Ion Minulescu imaginea infinitului și a nostalgiei de infinit. Dacă Eminescu a cântat-o magistral, dar incidental și O. Carp i-a filosofat sbuciumul fără sens, Ion Minulescu a anexat-o poeziei românești ca pe o proprietate cucerită de el pentru a ni-o dărui nouă tuturor. Dintre toate „amantele ce mint“, marea i-a smuls cele mai frumoase și mai pure accente.

Ceea ce a scris ulterior, cu excepția poate a strofelor pentru elementele naturii cu reminiscențe din Maurice Rollinat, e o revenire manierată a primelor teme, o diluare a lor și de multe ori o bufonizare de cronică rimată. Ion Minulescu e poetul celor două volume dela început. Proza, pe care a încercat-o în povestire și în roman, mai mult din intenție profesională decât din necesitate lăuntrică, precum și cele câteva bucăți dramatice rămân sub versurile de factură largă și de voluptuoasă muzică, ce-i vor legăna mereu numele în istoria poeziei noastre.

Poetul a ocupat multă vreme funcția de director general al Artelor, unde, amabil cu toată lumea, n'a ținut să tragă linii de orientare și să stimuleze noile talente nici măcar în sensul vederilor estetice afirmate cu bravură în tinerete și cărora personal le-a rămas credincios.

Dacă Dumnezeuul îndurărilor are vreo prefe-

rință deosebită pentru poezii trimiși în această lume să-l continue în zămislirea frumuseții, el va ierta de sigur ifosele donquichotești cu care robul său Ion s'a jucat în viață de-a ateismul. Această poză a lui n'a pricinuit prea mare sminteală între oameni, iar poetul credea în artă care, oricum, face și ea parte din familia divină.

* * *

CIVILIZAȚIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ. D. Ernest Bernea, autorul acestei încercări sociologice asupra spiritului nostru rural, înțelege prin civilizație suma manifestărilor colective de care e capabilă viața dela țară, indiferent dacă aceste manifestări sunt de ordin ideal sau practic. Adică aproximativ ceea ce înțeleg Francezii prin expresia „civilizație primitivă“. Pentru cine se interesează de distincția ce trebuie neapărat făcută între civilizație și cultură, îmi îngădui să amintesc cartea mea *Nostalgia Paradisului*, cu regretul că d. Ernest Bernea nu face niciun fel de deosebire între două noțiuni atât de diferite.

Viața satului ca manifestare specifică a spiritului românesc face dela o vreme obiectul unor cercetări sociologice cu aerul de revoluționare științifică. De fapt această laudabilă preocupare de sat nu e altceva decât continuarea acțiunii inaugurate de Spiru Haret acum aproape o jumătate de veac. Culegerea și studierea folklorului, monografia (chiar sociologică, a satului, sunt lucruri ce se leagă de numele lui. Independent de mișcarea haretistă, dar cam în aceeași vreme, a ieșit la Sibiu o lucrare, rămasă model până azi, *Monografia satului Rășinari*, făcută cu o serioasă metodă științifică germană de d. V. Păcală. Din mișcarea haretistă au ieșit o serie de monografii sătești similare, alcătuite de învățători și care, chiar dacă nu au o valoare științifică deosebită, au totuși meritul de a fi deschis un drum, pe care merge sociologia de azi, care altfel ar fi rămas fără obiect.

D. Ernest Bernea nu face o monografie, ci o lucrare de vederi sintetice asupra spiritului

rural. Ea conține reflecții interesante, observații juste și uneori caracterizări fericite. Capitolul despre religie și rolul ei în viața țărănească, bunăoară, e dintre cele mai prețioase ale cărții. Departe de a face prostia, pe care au comis-o alți colegi ai săi din noua mișcare sociologică, de a aplica metoda celor trei faze comtiane la studiul satului românesc, d-sa vede în religie manifestarea esențială și integrală a sufletului țărănesc, care dă și o măreață concepție despre lume și viață și nota caracteristică tuturor celorlalte manifestări subordonate. Cuvinte nimerite am găsit și despre rolul magiei în viața religioasă a satului, cu observația tot așa de dreaptă a autorului că magia, ca reziduu vechiu păgân, a devenit o anexă oarecum încreștinată a vieții religioase.

În încheierea cărții sale, care vorbește și despre celelalte laturi ale sufletului rural, d. Ernest Bernea constată pericolul de dispariție a civilizației sătești sub influența orașului, fără să caute a propune mijloace de salvare a ei.

Lucrarea sa apare într'un moment tragic, când civilizația orășenească este ea însăși pe cale de nimicire prin propriile ei mijloace. Minunile geniului omenesc dispar într'o clipă ca și cum n'ar fi fost și în locul lor rămân mormanele de moloz sinistru. Lumea îngrozită caută refugiu la sat. E un fel de întoarcere forțată la origini. Nu se poate prevedea aspectul vieții citadine după acest cataclism. În orice caz, se poate spune că el va fi altul decât cel care dispare sub ochii noștri. E posibil ca supraviețuitorii acestei epoci înspăimântătoare să înceapă din nou a prețui simplitatea și măreția vieții de țară. Civilizația rurală are oarecare sorți de înnoire prin descongestionarea orașelor distruse. Se poate întâmpla ca groaza unui nou războiu aerian să pulverizeze viața de oraș, răspândind-o pe cuprinsul țării. Se poate întâmpla ca din această împrăștiere să rezulte o nouă fuziune între fondul etern al satului și spiritul inovator al orașului. În orice caz, satul e cel care rezistă azi față de orașul nenorocit.

NICHIFOR CRAINIC

**Pentru mine...
vei avea mereu
20 de ani!**

**DOAMNA, VEȚI INCEPE
ACEST MINUNAT TRATA-
MENT CHIAR DE ASTAZI**

Cu toate îndărătețea pe care le spune fără teamă
bărbetui care iubeste...

Unele femei moderne, ca și Missa de Londra de altădată,
dormită, în ziua caldă, o atreafie înaltă: Horeștea
lor și vitalitatea lor pare să nu vor desceară nicădată.
Inci este un fapt pe care îl amăuz să dă înțeles
acestor femei extra-ordnare: și anume că ele cu o
intetăceune cea mai mare găsă de păsana lor. Sub formă
diferită, cura de deintetăceune a fost practică de către
femeile care au vult să îmbătrănescă în altele necete.
Urodonal se bucură de o reputație unană pentru că
are privilegia de a debarasa organizaia de toate stricte
care îmbătesc sângea, jonează libere mișcare și expansia,
facându-i astfel de malădie și de bătrăce pomsată. ©
Băgăți de Urodonal într-un pehar cu apă în fiecare zi.
scrieți căre cea mai sigură de sănătate și de reatetăceune.

URODONAL

PĂSTREAZĂ TINEREȚEA

LA FARMACII ȘI DROGUERI

ESTE UN PRODUS CHATELAIN, MARCA DE INCREDERE

EXEM-
PLARUL
LEI 100.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 100.—

A P A R E O D A T Ă P E L U N Ă

GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, ȘTEFAN BACIU, DAN BOTTA, G. BREAZUL, AUREL D. BROȘTEANU, AL. BUSUIOCEANU, SEPTIMIU BUCUR, OLGA CABA, D. CIUREZU, MARIELA COANDĂ, ION COMAN, † N. M. CONDIESCU, ARON COTRUȘ, N. CREVEDIA, DEMIAN, ARHITECT I. D. ENESCU, GHERGHINESCU VANIA, GEORGE GREGORIAN, RADU GYR, N. I. HERESCU, PETRU P. IONESCU, AL. MARCU, † GIB I. MIHĂESCU, NIȚĂ MIHAI, BASIL MUNTEANU, DONAR MUNTEANU, VICTOR PAPILIAN, CEZAR PETRESCU, ION PETROVICI, ION PILLAT, VICTOR ION POPA, GRIGORE POPA, DRAGOȘ PROTOPOPESCU, NICOLAE ROȘU, ION MARIN SADOVEANU, D. STĂNILOAE, FRANCISC ȘIRATO, OCTAV ȘULUȚIU, G. TULEȘ, EMILIAN VASILESCU, TUDOR VIANU, PAN. M. VIZIRESCU, V. VOICULESCU, GH. VRABIE

REDACȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STR. VASILE CONTA Nr. 5. BUCUREȘTI I

AU APĂRUT:

NICOLAE ROȘU

DESTINUL IDEILOR

Ed. „Fundațiilor Regale“

Prețul 400 lei

RADU GYR

B A L A D E

Ed. „Gorjan“

Prețul 380 lei

OLGA CABA

VACANȚA SENTIMENTALA IN SCOȚIA

Ed. „Publicom“

Prețul 300 lei

GRIGORE POPA

PEISAJ ARDELEAN

Ed. „Miron Neagu“

Prețul 600 lei

**ABONAMENTE: 1 AN 1000 LEI; PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNȚREPRINDERI: 3000 LEI ANUAL
IN STRĂINĂTATE: 3000 LEI ANUAL**

ADMINISTRAȚIA: STRADA DOMNIȚA ANASTASIA No. 16, BUCUREȘTI I

EXEM-
PLARUL
LEI 100.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 100.—

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL“ STRADA BREZOIANU No. 23—25. — BUCUREȘTI

Inregistrat Reg. Com. No. 437/932

c. 14.716—2.VI.944